

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

PRIMERJAVA POTREB PO DOLGOROČNEM VARČEVANJU V
SLOVENIJI IN ZDA

Ljubljana, februar 2003

SIMON KOLENC

Študent SIMON KOLENC izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom prof. dr. DUŠANA MRAMORJA in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____ Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. POSAMEZNIKOVE LASTNOSTI	2
2.1. FINANČNE RAZMERE	2
2.1.1. Dohodki in odhodki	2
2.1.2. Premoženje	2
2.2. ODGOVORNOST	3
2.3. FINANČNI CILJI	3
2.4. ODNOS DO TVEGANJA	4
3. POTREBE PO FINANČNIH SREDSTVIH	6
3.1. OSNOVNA FINANČNA VARNOST	7
3.2. POKOJNINA	7
3.2.1. Sistem generacijske solidarnosti	8
3.2.2. Sistem kapitalnega kritja	8
3.2.3. Pokojninski model Svetovne banke	9
3.3. IZOBRAZBA	10
3.4. NEPREMIČNINA	11
3.5. DRUGI VEČJI NAKUPI IN OHRANJANJE STANDARDA	12
4. SLOVENIJA	13
4.1. ZDRAVSTVENO VARSTVO	13
4.2. ZAŠČITA OB NASTANKU INVALIDNOSTI	14
4.3. ZAŠČITA BREZPOSELNOSTI	16
4.4. LIKVIDNOST	16
4.5. POKOJNINA	16
4.5.1. Predlog reforme pokojninskega sistema	17
4.5.2. Pokojnina v reformiranem sistemu	18
4.5.3. Čas upokojitve	19
4.5.4. Višina pravic	20
4.5.5. Pokojnina v trostebernem sistemu	21
4.5.6. Druge pravice	22
4.6. IZOBRAZBA	23
4.7. NEPREMIČNINA	25
4.7.1. Stanovanjski sklad Republike Slovenije	26
4.8. POTREBE PO VARČEVANJU	27
5. ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE	28
5.1. ZDRAVSTVENO VARSTVO	28
5.2. ZAŠČITA OB NASTANKU INVALIDNOSTI	29
5.3. ZAŠČITA BREZPOSELNOSTI	30
5.4. POKOJNINA	30
5.4.1. Nastanek pravic	31
5.4.2. Višina pravic	31
5.4.3. Druge pravice	33
5.5. IZOBRAZBA	34
5.6. NEPREMIČNINA	37
5.7. POTREBE PO VARČEVANJU	38

6. PRIMERJAVA SLOVENIJA IN ZDA	40
7. SKLEP	43
LITERATURA	45
VIRI	46
PRILOGE	
PRILOGA 1: OBVEZNI PRISPEVKI V SLOVENIJI IN ZDA	1
PRILOGA 2: DOHODNINSKI RAZREDI V SLOVENIJI IN ZDA	2
PRILOGA 3: TRISTEBERNI SISTEM	3
PRILOGA 4: DEVIZNI TEČAJ	4
PRILOGA 5: PRIMERJAVA OSEB	5
PRILOGA 6: SLOVAR TUJIH IZRAZOV	6

1. Uvod

Potreba in želja ljudi, da svobodno upravljajo svoje premoženje, je glavni vzrok razvoja kapitalistične družbe. Varčevanje pa je že od nekdaj predstavljalo enega pomembnejših dejavnikov razvoja posamezne države in stabilizacije tega razvoja. Če ne bi bilo ljudi in njihovega nagona po čim bolj smiselnem upravljanju osebnega premoženja, potem tudi finančni in kapitalski trgi ne bi delovali oz. obstajali. Z vidika subjekta s presežkom ima varčevanje pomen ohranjanja določene ravni potrošnje ne glede na dohodke v prihodnosti (stabilizacija življenjskega cikla dohodka ter konjunkturalnih gibanj le-tega).

Seveda pa ima varčevanje tudi globlji, makroekonomski pomen. Eden glavnih parametrov v enačbi domačega proizvoda je namenjen investicijam v gospodarstvu.¹ Investicije povečujejo gospodarsko rast in posledično potrebe po delovni sili. Same investicije pa so odvisne od varčevanja. Trg naj bi deloval tako, da finančne presežke (predvsem prebivalstva) prenese k subjektom s primankljajem (predvsem gospodarstvu), ki jih potrošijo za investicije.

V diplomskem delu se ne bom ukvarjal z narodnogospodarskim pomenom varčevanja niti ne z možnostmi varčevanja. Namen dela je ugotoviti pomen in razloge za varčevanje z vidika posameznika. Torej bom privzel, da je samo varčevanje pot za doseg ciljev. Ker pa je opredeljevanje ciljev subjektivno, se bom osredotočil na potrebe prebivalstva.

Vsak posameznik je edinstven, zato je posploševanje ciljev in potreb teoretično smiselno, praktično pa neprimerno in nestvarno. Zato drugo poglavje namenjam opredelitvi najpomembnejših lastnosti, ki vplivajo na posameznika kot varčevalca.

Tretje poglavje je namenjeno opredelitvi dolgoročnih osnovnih potreb, ki naj bi bile skupne vsem, neomejene s časovnim obdobjem in prostorom, v katerem živijo.

V četrtem se osredotočim na Slovenijo ter poskušam ugotoviti, kako in v kakšni meri je poskrbljeno za zadovoljevanje teh potreb s strani države. Tako lahko ugotovim, kakšne so potrebe posameznika po varčevanju. V zadnjem času je veliko besed o zmanjševanju socialnih pravic in povečevanju posameznikove vloge pri zagotavljanju lastne varnosti.

V petem poglavju vzamem za primerjavo potrebe po varčevanju v ZDA. Njihova oblika strogega kapitalizma temelji na posamezniku, samopobudi varčevanja in spodbujanju le-tega ter nizki socialnosti s strani države. Iz tega sledi, da naj bi imeli visoke potrebe po varčevanju.

V šestem poglavju primerjam potrebe in vpliv države na zadovoljevanje le-teh. Na podlagi tega poskušam ugotoviti, kje je bolj potrebno varčevati in načrtovati varčevanje. Glede na povedano predvidevam, da so v Sloveniji manjše potrebe po varčevanju kot v ZDA. Zanimivo

---

¹ $Y = I + C + G + NX$, kjer je: Y = kosmati domači proizvod, I = investicije, C = zasebna potrošnja, G = javna potrošnja, NX = čisti izvoz (izvoz – uvoz).

pa je, da imajo ZDA manjši delež varčevanja v BDP-ju kot Slovenija. V ZDA ta predstavlja 18 %, medtem ko znaša v Sloveniji 25 %.

Spoznanja in zaključne misli so povzete v sklepu.

2. Posameznikove lastnosti

2.1. Finančne razmere

2.1.1. Dohodki in odhodki

Najpomembnejša lastnost posameznika, ki opredeljuje nagnjenost k varčevanju, je višina dohodkov in odhodkov. Razlika med njimi opredeli možnost varčevanja. Šele ko so dohodki večji od odhodkov, obstaja možnost varčevanja.

Pri tem naj bi se upoštevali vsi prihodki in odhodki, tako redni kot izredni. S tem se tudi pridobi jasnejši vpogled nad potrošnjo. Groznik (2001, str. 9–20) omenja, da bi bilo smiselno pri prihodkih upoštevati bruto zneske ter hkrati davke in prispevke pri odhodkih. Iz teh dajatev se lahko plačujejo storitve, ki jih posamezniki jemljejo kot samoumevne. Oziroma koliko je sploh še potrebno dodatno privarčevati za pokojnino, morebitno zdravljenje, šolanje otrok? Med Slovenijo in ZDA obstaja razlika v višini prispevkov in višini davka na dohodek (glej Prilogi 1 in 2, na str. 1-2).

Tabela 1: Primer prihodkov in odhodkov

Prihodki (bruto)	Odhodki
- Plača	- Prispevki, davki, dohodnina
- Honorarno delo	- Hrana, pijača
- Najemnine	- Izobraževanje, kultura, šport
- Obresti, kapitalski dobički, dividende	- Stanovanje, avto
	- Obrok posojila, zakupa

Vir: Lastna interpretacija.

2.1.2. Premoženje

Druga pomembna finančna lastnost posameznika je premoženje. Tako po sestavi kot tudi vrednosti. Po drugi strani pa so pomembne tudi posameznikove obveznosti, prav tako po sestavi in vrednosti. Cilji in potrebe so odvisni od ustvarjenega premoženja. Če ima posameznik že veliko ustvarjenega premoženja, ima manjše potrebe po varčevanju za varnost, hkrati pa večje potrebe po vzdrževanju ravni premoženja. Tudi cilji lahko postanejo z rastjo premoženja bolj razkošni. Premoženje je v veliki meri odvisno od starosti posameznika, saj naj bi imeli mlajši manj ustvarjenega premoženja. Posameznik si skozi življenje ustvarja premoženje in z rastjo le-tega se spreminjajo potrebe.

Tabela 2: Primer osebne bilance stanja

PREMOŽENJE	OBVEZNOSTI
- Gotovina	- Kapital
- Bančne vloge	- Minus na TR
- Vrednostni papirji	- Obveznosti kreditnih
- Zavarovanja	kartic
- Nepremičnine	- Posojila, zakupi
- Premičnine	- Dolg do države
- Dragoceni predmeti	

Vir: Lastna interpretacija.

2.2. Odgovornost

Razlika človeka je tudi v odgovornostih, ki jih ima in katerim od teh odgovornosti daje prednost. Groznik navaja tri glavne odgovornosti (Groznik, 2001, str. 9-20):

- **Odgovornost do samega sebe.** Človek si prizadeva za bogastvo, s katerim si omogoči cilje in izpolni želje. Večina ljudi si želi čimprej doseči finančno neodvisnost in jo obdržati do konca življenja.
- **Odgovornost do bližnjih.** To so lahko starši, zakonski ali izvenzakonski partnerji, otroci, bratje in sestre. Se pravi, da tudi cilje in upravljanje s premoženjem posameznik prilagodi bližnjim.
- **Odgovornost do družbe.** Odgovorno do družbe je, da mora posameznik plačevati davke, vendar le toliko kot je nujno potrebno. Odgovorno do samega sebe pa je, da čim bolj koristi storitve, katere se plačujejo iz teh davkov.

2.3. Finančni cilji

Za opredelitev ciljev si bom pomagal s trženjem (Kotler, 1998, str. 7). Trženje se začne s potrebami in željami, konča pa s povpraševanjem.

- "Potreba je stanje, ki ga posameznik zazna, ko je prikrajšan za osnovno zadovoljstvo."
- "Želje so človeško hrepenenje po izpolnitvi najbolj skritih potreb."
- "Povpraševanje pomeni, da ima posameznik posebno potrebo po določenem izdelku, ki je podprta z željo in nakupno sposobnostjo."

Cilj se nahaja med željo in povpraševanjem (potreba – želja – cilj – povpraševanje). Kajti cilj se ponavadi nanaša na prihodnost. Lahko se posameznik zaveda, da se bo v prihodnosti pojavila neka potreba, ki jo bo želel zadovoljiti. Morda pa danes ni sposoben zadovoljiti potrebe zaradi pomanjkanja finančnih sredstev in zato zadovoljitev potrebe premakne v prihodnost, ko bo privarčeval potrebna sredstva. Zato si na podlagi današnje želje, kako bi rad

zadovoljil to potrebo in seveda zmožnosti, ki jih ima, postavi cilj. Nato pa deluje v smeri, da ta cilj doseže.

Finančni cilj je postavljen vrednostno in ustvarja nakupno sposobnost v prihodnosti, kar pomeni, da ustvarja povpraševanje. Pravilno zastavljen cilj naj bi opredelil vsaj tri točke (Lang, 1984, str. 30-31):

- kaj naj bi zadovoljil cilj,
- koliko denarja je potrebno za izpolnitev cilja,
- kdaj naj bi bil cilj dosežen.

Četudi želijo ljudje zadovoljiti enake potrebe, se njihove želje razlikujejo. Se pravi, da bo vsak posameznik imel drugačne cilje, hkrati pa se cilji posameznika spreminjajo skozi življenjska obdobja.

Cilje bi lahko združili in razdelili še po dveh ključnih elementih, ki jih navaja Kleindinst (2001, str. 37-42):

a. Ročnost cilja.

Najpogostejša delitev je časovna, kjer poznamo kratko-, srednje- in dolgoročne cilje. Opredelitev časovnega okvira se razlikuje od avtorja do avtorja. Najpogosteje so kratkoročni cilji tisti, ki bodo uresničeni v času do enega leta (primer je lahko dober dopust ali potovanje), srednjeročni nekje do pet (opremljanje bivalnih prostorov, nakup avtomobila) ter dolgoročni do deset ali še več let (nakup stanovanja). Velikokrat bodo dolgoročni cilji uresničeni šele čez dvajset ali trideset let (pokojnina, šolanje otrok in pomoč, da postanejo finančno neodvisni).

b. Nujnost cilja.

- Nujni cilj – rešitev stanovanjskega problema.
- Ne nujen cilj – počitniška hiša.

2.4. Odnos do tveganja

Večina ljudi ima predstavo, da tveganje pomeni verjetnost neugodnega razvoja dogodkov. Dejansko pa tveganje pomeni verjetnost, da se napoved ne bo uresničila (oz. da pričakovana vrednost ne bo enaka dejanski vrednosti). Če je tveganje naložbe visoko, potem je malo verjetnosti, da bo napoved točna. Se pravi, da je lahko dejanska donosnost naložbe večja ali manjša od pričakovane.

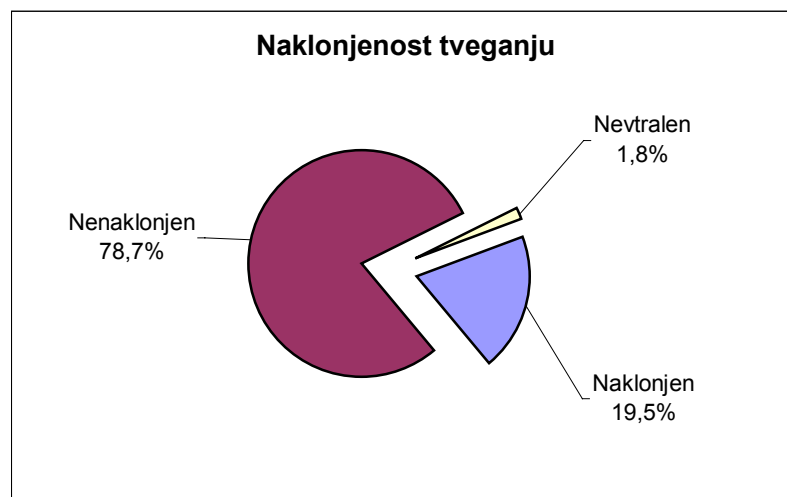
Odnos do tveganja je osebna značilnost, ki lahko človeku včasih tudi škodi. Ljudje so si pri odnosu do tveganja različni. Posameznike lahko glede na odnos, ki ga imajo do tveganja, razdelimo v tri skupine (Berk et al., 2001, str. 59):

- **ljubitelji tveganja** (angl. "risk lovers"): ob neupoštevanju ostalih spremenljivk imajo raje naložbe z večjim tveganjem,
- **tveganju nenaklonjeni vlagatelji** (angl. "risk averse investors"): ob neupoštevanju ostalih spremenljivk imajo raje naložbe z manjšim tveganjem,
- **nevtralni vlagatelji** (angl. "risk neutral investors"): pri naložbah ne upoštevajo tveganja.

Večinoma so posamezniki nenaklonjeni visokemu tveganju in so ga pripravljene sprejeti le, če zanj dobijo ustrezno nadomestilo (višji pričakovani donos). Če bi bila donosnost dveh naložb ob različnem tveganju enaka, se bi večina ljudi odločila za naložbo z manjšim tveganjem. Posameznik, ki bo dal veliko težo pri sprejemanju odločitev ravno tveganju, pa si lahko povzroči več škode kot koristi. Po eni strani ima lahko manjšo donosnost, po drugi pa lahko zaide v finančno krizo. Lahko pa zmanjša celotno tveganje premoženja, če razporedi premoženje med različne naložbe. Spet pa je odvisno od njega samega koliko naložb bo bolj tveganih in koliko manj.

Slika 1: Nagnjenost slovenskega prebivalstva k tveganju

Vir: Kleindienst, 1999, str. 62.

Na posameznikov odnos do tveganja vpliva več njegovih lastnosti, nekatere sem že omenil v predhodnjih točkah. Pomembna lastnost je gotovo odgovornost do drugih ljudi oz. finančna odvisnost bližnjih od posameznika. Tveganju so bolj naklonjeni tisti, od katerih drugi niso odvisni. Prav tako so tveganju bolj naklonjeni tisti, ki so si že ustvarili premoženje (oz. so zadovoljili vsaj osnovne potrebe). Tudi dohodki oz. razlika med dohodki in odhodki posameznika vplivajo na nagnjenost k tveganju. Med slovenskimi gospodinjstvi so manjšo nagnjenost k tveganju pokazala tista gospodinjstva, pri katerih so dohodki nižji oz. katera na mesec najmanj prihranijo (Kleindienst, 1999, str. 62-64).

Nagnjenost k tveganju pa je poleg zgoraj omenjenih lastnosti odvisna še od (McRae, 1997, 34-38):

- starosti,
- zdravstvenega stanja,
- stabilnosti zaposlitve in prihodnjih možnosti zaposlitve,
- preteklih dogodkov (izkušenj).

Mlajši ljudje naj bi bili bolj nagnjeni k tveganju. En od razlogov je ta, da se mlajši v večini še vedno lahko oprejo na starše. Drugi razlog pa, da velikokrat mladi nosijo samo odgovornost do sebe in ni nihče finančno odvisen od njih. Tudi v Kleindienstovi raziskavi (1999, str. 62-64) med slovenskim prebivalstvom se je pokazalo, da nagnjenost k tveganju z leti upada.

Vpliv zdravstvenega stanja na nagnjenost k tveganju je podoben vplivu stabilnosti zaposlitve in prihodnjih možnosti zaposlitve. Boljše zdravstveno stanje in večja stabilnost zaposlitve vplivata na večjo nagnjenost k tveganju in seveda obratno. Tudi boljše prihodnje možnosti zaposlitve vplivajo na večjo nagnjenost k tveganju. To je posledica zaupanja v prihodnost.

Posameznikove izkušnje lahko pozitivno ali negativno vplivajo na odnos do tveganja. Če so izkušnje negativne, potem je tak tudi odnos do tveganja. V Sloveniji je to opazno pri zaupanju v finančne ustanove (predvsem banke). Veliko Slovencev še vedno najraje kupi devize in jih shranjuje doma.

3. Potrebe po finančnih sredstvih

Potrebe lahko delimo kot cilje, glede na ročnost in nujnost. Tu pa nastane problem, saj lahko nekdo potrebuje stanovanje čez dve leti, nekdo drug pa ga namerava kupiti šele čez deset let. Za nekoga je avto nujna dobrina, nekdo drug pa je lahko brez njega. Drugi problem pa je opredelitev ročnosti. Nekateri avtorji (Lang, 1984, str. 34) govorijo le o kratkoročnih potrebah oz. ciljih, ki naj bi bili izpolnjeni najkasneje v petih letih, ter dolgoročnih potrebah za obdobja, ki so daljša kot pet let. Ne glede na ročnost in nujnost pa lahko potrebe razdelimo glede na to, kaj same po sebi predstavljajo. Ali predstavljajo:

- potrošnjo (nakup stanovanja, avtomobila itn.),
- prejemanje dohodkov (pokojnina, dodatni dohodek),
- varnost (zavarovanje pred nepričakovanimi dogodki).

Zanemaril bom potrebe, ki same po sebi ne predstavljajo večjega finančnega bremena in/ali bodo uresničene prej kot v enem letu. Pri zadovoljevanju teh potreb posameznik upravlja z denarnim tokom, tako da uravnava pritoke in odtoke in na podlagi le-teh se odloči, kdaj in kako bo izvedel nakup. Osredotočil se bom na potrebe, ki lahko predstavljajo večje finančne obremenitve ter so nujne in skupne ljudem, ne glede kje živijo.

3.1. Osnovna finančna varnost

Prva potreba, ki jo mora posameznik zadovoljiti, je osnovna finančna varnost. V ZDA to imenujejo likvidnost (v širšem smislu). Pod tem pojmom upoštevajo:

- a. rezerve v primeru brezposelnosti ali invalidnosti,
- b. rezerve za zdravstvene in zobozdravstvene izdatke,
- c. rezerve za varnost in nepričakovane izdatke in
- d. likvidnost (v ožjem smislu) oz. "imeti nekaj denarja pri roki."

V primeru, da nastanejo nepričakovani izdatki, lahko le-ti pokvarijo posameznikovo finančno stanje. Vedno je dobro imeti na zalogi nekaj prostih finančnih sredstev. Višina le-teh pa je odvisna od posameznika in države. Pomembno je kaj in koliko nudi država na podlagi plačanih prispevkov in davkov. V diplomskem delu bom poskušal ugotoviti kako je poskrbljeno v Sloveniji in ZDA za osnovno finančno varnost s strani države.

Kljub temu, da je nastanek potrebe po črpanju finančnih virov v teh primerih kratkoročne narave, je potreba po osnovni finančni varnosti dolgoročna. V veliki večini primerov se lahko zgodi, da teh potreb nikoli ne bo. To izgleda nekako tako kot varnostna zaloga materialov ali produktov v proizvodnji, ki se v dolgem roku nikoli ne izkoristi.

Za večino nepričakovanih izdatkov oz. dogodkov, ki bi lahko ogrozila posameznikovo finančno stanje in katerih verjetnost, da se zgodijo, ni enaka 1, obstaja tudi možnost zavarovanja. Zavarovanje naj bi bilo predvsem smiselno v primerih, kjer je verjetnost neugodnega dogodka majhna, stroški ob nastanku le-tega pa veliki (McRae, 1997, str. 196-200). V diplomskem delu se ne bom ukvarjal s tem ali se je v določenih primerih smiselno zavarovati ali ne.

3.2. Pokojnina

Eno pomembnejših dolgoročnih varčevanj v posameznikovem življenju je varčevanje za pokojnino. Ko se oseba upokoji, preneha opravljati delo in posledično prejemati dohodek. Razlika med potrebami in državno pokojnino predstavlja potrebo po dolgoročnem varčevanju.

Obstajajo dve osnovni vrsti pokojninskih sistemov ter izpeljanka, ki upošteva obe vrsti:

- sistem generacijske solidarnosti,
- sistem kapitalnega kritja,
- kombinirani sistem generacijske solidarnosti in kapitalnega kritja.

3.2.1. Sistem generacijske solidarnosti

Rdeča nit sistema generacijske solidarnosti ("PAYG –Pay as you go", dokladni sistem) je, da se tekoči izdatki za izplačevanje pokojnin financirajo s prispevki, ki jih vplačujejo trenutno zavarovane osebe in njihovi delodajalci. Tu gre za sistem medgeneracijske izmenjave, saj temelji na predpostavki, da bodo trenutni zavarovanci črpali pravice iz prispevkov prihodnjih generacij zavarovancev.

Po drugi svetovni vojni je bil dokladni sistem edini sistem v bivših socialističnih državah in tudi v večini nesocialističnih držav. Poglavitni razlogi za politično podporo sistemu so bili gospodarska rast, nagla rast prebivalstva in s tem rast zaposlenih in plač. V zadnjem času pa zaradi upadanja rasti prebivalstva, naraščanja števila upokojencev in podaljševanja življenjske dobe postaja ta sistem nevzdržen.

3.2.2. Sistem kapitalnega kritja

Bistvo naložbenega sistema je financiranje pokojninskega zavarovanja tako, da se mesečni prispevki nalagajo na zavarovančev račun. Zbrana sredstva se obrestujejo po dogovorjeni obrestni meri ali glede na dobiček, ki ga upravljavec pokojninskega sklada uresniči z naložbami, v katere investira sredstva iz računa zavarovanca. Ob upokojitvi se pokojnina izračuna glede na višino do takrat zbranih sredstev in pripadajočih donosov.

Poznamo več oblik naložbenega sistema, na splošno pa ločimo dva:

- sistem poklicnega zavarovanja (angl. "occupational plan"),
- sistem osebnih pokojninskih računov (angl. "personal savings plan").

Tako naložbeni kot tudi dokladni sistem imata seveda svoje prednosti in slabosti (tabela 3). Zato je tudi Svetovna banka predlagala teoretičen model, ki naj bi odpravil slabosti enega in drugega. V tabeli je opazno, da slabosti enega odpravlja drugi.

Tabela 3: Primerjava prednosti in slabosti dokladnega in naložbenega pokojninskega sistema

	DOKLADNI	NALOŽBENI
ZAVAROVANJE PROTI:		
-medgeneracijskim neenakostim	+	-
-demografskim šokom	-	+
-naložbenemu tveganju	+	-
-političnemu tveganju	-	+
MOČNE SPODBUDE ZA:		
-varčevanje	-	+
-delo	-	+
NIZKI ADMINISTRATIVNI STROŠKI	+	-

VIR: Disney, 1998, str. 6.

3.2.3. Pokojninski model Svetovne banke

Vloga Svetovne banke glede politike pokojninskih sistemov se je začela povečevati konec 80-ih let prejšnjega stoletja (razpad Sovjetske zveze in Jugoslavije, tranzicija vzhodno in srednjeevropskih držav). Svetovna banka je na podlagi stanj v posamezni državi izdelala študijo o reformi pokojninskega zavarovanja, ki naj bi temeljila na treh stebrih. Ta reforma naj bi bila primerna tako za demografsko stare države z dobro razvitimi javnimi pokojninskimi sistemi kot tudi za demografsko mlade države s slabo razvitimi javnimi pokojninskimi sistemi.

Bistvena prednost tega sistema je v razpršitvi virov pokojninskih prispevkov, s čimer se zmanjšuje tveganje. Predlagani model (glej Prilogo 3, str.3) je zgolj teoretičen in se ga za prakso uporablja zgolj kot osnovo oziroma podlago praktičnemu, ki pa je, kot sem že omenil, od države do države drugačen.

a) Prvi steber: obvezno javno pokojninsko zavarovanje

Ta steber ohranja značilnosti dokladnega sistema z določenimi popravki. Financira se še naprej iz prispevkov zavarovancev in njihovih delodajalcev in deluje po načelu PAYG.

Sistem zagotavlja vnaprej določene pravice, ki so lahko ovrednotene glede na doseženo zavarovalno dobo in plačo, ali pa pokrivajo zgolj minimalno pokojnino. Ta steber še vedno zagotavlja prerazdeljevalno (redistributivno) funkcijo pokojninskega zavarovanja, poleg tega pa ohranja tudi jamstveno funkcijo, saj ščiti pred negotovostmi na finančnih trgih, gospodarskimi recesijami in inflacijo, pred katerimi drugi in tretji steber ne varujeta.

Prispevne stopnje prvega stebra se na račun drugega in tretjega v novem sistemu zmanjšajo.

b) Drugi steber: obvezno zasebno pokojninsko zavarovanje

V tem stebru gre za zasebno zavarovanje, ki pa je z zakonom določeno kot obvezno. Posamezen zavarovanec torej nalaga svoja sredstva v posamezne zasebno vodene pokojninske sklade z namenom izplačevanja po koncu delovne dobe. Svetovna banka v tem primeru predvideva dve že omenjeni možnosti (glej točko 3.2.2. Sistem kapitalnega kritja na str. 8).

Višina pokojninskih prejemkov se izračuna na podlagi zbranih prispevkov v aktivni dobi zavarovanca in donosnosti naloženih prispevkov. Izplačilo je obročno (mesečno).

Ta steber ima v primerjavi s prvim prednosti, ker ne daje davčnega občutka (aktivni ljudje se sicer odrečejo delu zaslužka, vendar ga ne namenijo drugim, ampak ga zgolj naložijo za bodočo lastno porabo).

c) Tretji steber: prostovoljno zasebno pokojninsko zavarovanje

Ta steber pa je namenjen posameznikom, ki so se danes pripravljene odreči večji količini dohodka, da bodo ob upokojitvi dobivali večje prejemke (višje zneske pokojnin). Ta steber (tako kot drugi) temelji na sistemu naložbenega kritja.

Ob upokojitvi se višina pokojnine določi na podlagi zbranih prispevkov. Ker gre za prostovoljno zavarovanje, so zavarovanci izpostavljeni večjemu naložbenemu tveganju oz. tveganju spremenljivosti donosnosti naložb.

Namen diplomskega dela je ugotoviti, kakšna je višina pokojnine, prejeta s strani države. Drugi in tretji steber že predstavljata varčevanje posameznika. V primeru poklicnega zavarovanja v drugem stebru pa je za posameznika pomembno ali podjetje varčuje v njegovem imenu ter v kakšni višini.

3.3. Izobrazba

Pridobivanje izobrazbe je najbolj pomembna investicija v življenju posameznika, saj mu načeloma nihče ne more odvzeti pridobljenega znanja. V prvi točki 26. člena Splošne deklaracije človekovih pravic piše: "Vsakdo ima pravico do izobrazbe. Izobraževanje je brezplačno vsaj na začetni in temeljni stopnji. Šolanje na začetni stopnji je obvezno. Tehnično in poklicno šolanje mora biti splošno dostopno. Visoko šolanje mora biti na osnovi doseženih uspehov vsem enako dostopno" (Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v RS, 1995, str. 15).

V nekaterih državah se financira izobraževanje pretežno javno (Slovenija), v drugih pa zasebno (ZDA). V diplomskem delu me zanima, kakšne stroške predstavlja šolanje otrok (lahko tudi odraslih) in posledično varčevanje za izobraževanje. Pri šolanju se bom omejil na neposredne stroške in ne stroške literature, morebitnega bivanja v kraju šolanja in ostalih spremljajočih stroškov (hrana, prevoz), zaradi težko dostopnih primerljivih podatkov.

Po različnih mednarodnih deklaracijah naj bi država ustvarjala možnosti ustanavljanja zasebnih vrtcev in šol in s tem omogočila staršem izbiro šolanja za otroka. Hkrati pa naj bi bile možnosti izobraževanja za vse ljudi znotraj države enake (socialni status, rasa, vera, prepričanja in narodnost).

3.4. Nepremičnina

Imeti lastni in hkrati kvalitetni bivalni prostor je ena od glavnih sestavin osnovne življenjske potrebe vsakega posameznika. Najsi bo to hiša ali stanovanje, predstavlja nakup le-tega kar velik zalogaj. V določenih primerih lahko države posameznikom pomagajo z različnimi politikami. Državni mehanizmi vplivanja na nepremičninski trg (Kunej, 2001, str. 6-8):

- **subvencioniranje stanovanjske proizvodnje** – tem subvencijam pravimo tudi objektne subvencije, saj gre za subvencioniranje objektov, stanovanjskih zgradb itd. Država lahko subvencionira tudi tržne obrestne mere bančnih stanovanjskih posojil ali daje direktna državna posojila z obrestno mero, ki je ugodnejša od tržne ali pa gre za prevzem državne garancije pri običajnem bančnem stanovanjskem posojilu.
- **subvencioniranje stanovanjske potrošnje** – tem subvencijam pravimo subjektne subvencije, saj gre za subvencioniranje subjektov, stanovalcev, potrošnje. Za razliko od objektnih subvencij gre pri subjektivnih subvencijah za stimuliranje povpraševanja z direktnim subvencioniranjem potrošnikov oziroma najemnikov stanovanj.
- **davčne olajšave** – so oblika notranjih (internih) stanovanjskih subvencij in so namenjene predvsem spodbujanju stanovanjske proizvodnje. Na stanovanjskem trgu se uporabljajo naslednje oblike davčnih olajšav: izvzetje obresti na hipotekarna posojila pri nakupu ali gradnji stanovanj iz davka na dohodek, izvzetje davka na premoženje iz davka na dohodek, izvzetje dohodka od oddajanja lastniških stanovanj iz davka na dohodek, izvzetje povečanja vrednosti stanovanj, ki se izkaže ob prodaji iz obdavčenja itn.
- **kontrola najemnin** – je oblika posrednega subvencioniranja stanovanjske potrošnje oziroma najemnikov v zasebnih najemniških stanovanjih. Pri kontroli najemnin država določi maksimalno najemnino, ki je nižja od tržne najemnine.
- **državna (socialna) stanovanja** – so oblika direktnega posredovanja države na stanovanjskem trgu. Država s svojim skladom socialnih stanovanj zadovoljuje stanovanjsko povpraševanje nizko dohodkovnih skupin prebivalstva in posebnih socialnih skupin prebivalstva. Socialna stanovanja se zgradijo ali odkupijo s sredstvi iz proračuna. Država za socialna stanovanja določi najemnino, ki naj bi pokrivala vse ali vsaj nekatere stroške in je nižja od tržne najemnine.

- **urejanje odnosov med lastniki in najemniki stanovanj** – v tem primeru gre za zaščito šibkejši strani oziroma za zaščito najemnikov. Država najpogosteje regulira čas trajanja najemniške pogodbe, način odpovedi najemniške pogodbe, razlog predčasne prekinitve najemniške pogodbe, prenos najemniške pravice ob smrti, ločitvi in podobno itn.
- **ostali mehanizmi državne regulacije in podpore na stanovanjskem trgu** – sem spada predpisovanje standardov v gradbeništvu stanovanj in predpisovanje standardov glede kvalitete stanovanj, predpisovanje pravil glede uporabe zemljišč, preskrba zemljišč in infrastrukture, standardi glede infrastrukture, dovoljenja glede namembnosti stanovanj oziroma oblike stanovanjskega razmerja, subvencioniranje stanovanjskih finančnih institucij in neprofitnih stanovanjskih organizacij, davčne olajšave stanovanjskim finančnim institucijam in stanovanjskim finančnim instrumentom ter reguliranje neprofitnih stanovanjskih organizacij.

Iz zgoraj navedenega lahko razberemo, da je delovanje nepremičninskega trga odvisno od državne politike za posamezno vrsto nepremičnin in temu ustrezne zakonodaje, ki ureja status tipa nepremičnin in pogoje za promet z njimi. Ponudba in povpraševanje nepremičnin sta praviloma prepuščena svobodni volji subjektov, zato lahko govorimo, da je trg nepremičnin razmeroma odprt in svoboden.

3.5. Drugi večji nakupi in ohranjanje standarda

Nakupi, ki spadajo v to skupino, imajo poleg tega, da predstavljajo velik finančni zalogaj, skupno tudi to, da so v skupini nenujnih potreb. To naj bi pomenilo, da je zadovoljitev teh potreb podrejena zadovoljevanju ostalih nujnih potreb (v praksi pa je žal velikokrat ravno obratno). Posledično temu je na voljo za izpeljavo nakupa gibljivo časovno obzorje. Če v nekem trenutku ni najboljši čas za nakup, se ga lahko prestavi za nekaj let v prihodnost. Primer drugih večjih nakupov je lahko dodaten avtomobil, vikend, jahta, potovanje okoli sveta.

Ohranjanje standarda pomeni, da lastnina potrebuje redna in izredna vzdrževanja. S tem so mišljena razna zavarovanja, obnavljanje, vzdrževanje, servisiranje lastnine. Poleg naštetega pa ima lastnina omejeno življenjsko dobo, kar pomeni, da jo je potrebno v prihodnosti zamenjati. Se pravi, da je potrebno varčevati z namenom vzdrževanja statusa.

Zaradi značilnosti teh dveh postavk, ki kažejo, da sta bolj razkošne narave in da je pri njih posameznik več ali manj prepuščen svojim željam in zmožnostim, bom tem potrebam v nadaljevanju namenil manj poudarka.

4. Slovenija

4.1. Zdravstveno varstvo

V Sloveniji imamo zagotovljeno osnovno zdravstveno varstvo preko obveznega zavarovanja, ki ga izvaja Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije (v nadaljevanju ZZZS), ter za večji obseg pravic (lahko tudi višji standard zdravstvenih storitev) preko prostovoljnega zdravstvenega zavarovanja (trenutno ponujata dve zavarovalnici). Osnovno in prostovoljno dodatno zavarovanje sta ločena od leta 1998 (Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, 1998).

Obvezno zavarovanje nam omogoča zavarovanje za primer bolezni in poškodbe izven dela ter zavarovanje za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni. Osebe, ki so obvezno zavarovane, so zavarovanci in njihovi družinski člani. Zavarovanci so v splošnem tisti, ki plačujejo prispevke. Družinski člani pa so starši, zakonski partner, otroci, pastorki, posvojenci, bratje, sestre, vnuki in so zavarovani, če jih zavarovanec preživlja. Če natančno pogledamo 14. do 20. člen ZZVZZ (Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, 1992), ugotovimo, da so pravzaprav vsi, ki živijo v RS skozi vse življenje, tako ali drugače obvezno zavarovani. Nekaj primerov zavarovancev:

- aktivne osebe, za katere se plačuje prispevke (zaposleni doma ali v tujini, samozaposleni, kmetje itn.),
- osebe, katere prejemajo starostno ali invalidsko pokojnino doma ali v tujini,
- osebe zaposlene pri tujih podjetjih, če bivajo v Republiki Sloveniji,
- vrhunski športniki in vrhunski šahisti,
- brezposelne osebe, katere prejemajo nadomestilo,
- osebe, ki prejemajo nadomestilo za duševno prizadete oz. nadomestila iz naslova socialnega varstva,
- državljani Republike Slovenije s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki niso zavarovane iz drugega naslova itn.

Pravice, ki so na voljo zavarovancem in njihovim družinskim članom, se razlikujejo, glede na naslov zavarovanja, starost, spol. Nekateri so zavarovani za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni, drugi ne. Z obveznim zavarovanjem so na voljo (Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, 1992):

- plačila nekaterih zdravstvenih storitev v celoti (otrokom, šolarjem, ter pri nekaterih boleznih in stanjih, odkrivanje in preprečevanje bolezni, obvezna cepljenja, zdravstveno varstvo žensk v zvezi z nosečnostjo itn.),

- delno kritje plačila za ostala zdravljenja (najmanj 90 % stroškov v zvezi s presaditvijo organov, najmanj 85 % kritja za zdravljenje zobnih in ustnih bolezni, največ 50 % za očesne pripomočke za odrasle in zobnoprostetično zdravljenje odraslih),
- kritje stroškov za rehabilitacijo in usposabljanje po določeni obolenjih,
- kritje plačila določenih zdravil v celoti ter določenih delno,
- povrnitev potnih stroškov, nastalih zaradi potreb zdravljenja,
- kritje stroškov nujnih prevozov in nujne medicinske pomoči.

ZZZS pravzaprav krije vse stroške osnovnega zdravljenja. Pri zdravljenjih, katerih ZZZS ne krije v celoti, mora razliko pokriti zavarovanec sam. Problem nastane npr. pri operacijah presaditve organov, kjer ZZZS krije 95 % stroškov. Ker so stroški takih operacij lahko zelo visoki, ima posameznik dve možnosti:

- da se dodatno prostovoljno zdravstveno zavaruje (pokriva razliko med stroškom zdravljenja in kritjem stroška s strani obveznega zavarovanja),
- da varčuje.

V času zdravljenja posameznik ne mora opravljati svojega dela in služiti denarja. Delodajalec je dolžan izplačevati nadomestilo plače med začasno zadržanostjo od dela do 30 dni. Če je zadržanost daljša od 30 dni, pa za nadomestilo poskrbi ZZZS. Nadomestilo ZZZS-ja znaša 80, 90 ali 100 % osnove glede na razlog zadržanosti od dela. Osnova je enaka povprečni mesečni plači zavarovanca v predhodnjem letu. Znesek nadomestila pa ne sme biti nižji od zajamčene plače.

Na podlagi zdravstvenega zavarovanja se ob smrti zavarovane osebe izplača pogrebna osebi, ki je poskrbela za pogreb. Hkrati pa se družinskim članom, katere je zavarovanec preživljal do svoje smrti, izplača posmrtnina. Obe izplačili sta v enkratnem znesku. Višino pogrebne določi zavod ob upoštevanju nujnih stroškov pogreba. Prav tako zavod določi višino posmrtnine, ki znaša med 100 % in 150 % zajamčene plače (Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, 2002).

4.2. Zaščita ob nastanku invalidnosti

V Sloveniji se zdravstvene storitve za invalide z vsaj 70% stopnjo invalidnosti krijejo v celoti, za nižjo stopnjo invalidnosti pa tako kot je opisano v prejšnji točki. Stroški določenih pripomočkov so kriti v višini 60 %, za preostali del pa mora posameznik poskrbeti sam, če seveda ni prostovoljno zavarovan (Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, 1992).

Če zavarovanec ne more več opravljati pridobitnega dela, je upravičen do invalidske pokojnine brez izpolnjevanja kakršnih koli dodatnih pogojev (Zakon o invalidskem in

pokojninskem zavarovanju, 1999). V primeru, da gre za invalidnost, ki je posledica poškodbe izven dela ali bolezni in je lažja oblika invalidnosti, pa se zahteva, da ima zavarovanec ob nastanku invalidnosti pokojninsko dobo (glej točko 4.5.2. Pokojnina v reformiranem sistemu na str. 18), ki pokriva vsaj eno tretjino obdobja od dopolnjenega 20. leta.² Višina invalidske pokojnine je:

- za invalidnost kot posledico nesreče pri delu ali poklicne bolezni taka, kot bi bila pokojnina zavarovanca s polno pokojninsko dobo (glej točko 4.5.4 Višina pravic na str. 20),
- za invalidnost kot posledico poškodbe izven dela ali bolezni se izračuna enako kot starostna pokojnina (glej točko 4.5.4 Višina pravic na str. 20). Minimalna invalidska pokojnina predstavlja 45 % pokojninske osnove za moške in 48 % za ženske.

Če opravljanje pridobitnega dela ni onemogočeno, oz. zavarovanec ne izpolnjuje pogojev za invalidsko pokojnino, potem ima na voljo druge pravice. Hkrati pa lahko poleg invalidske pokojnine ali katerekoli druge pravice prejme invalidnino in dodatek za pomoč in postrežbo. Druge pravice invalidov so (Zakon o invalidskem in pokojninskem zavarovanju, 1999):

Pravica do poklicne rehabilitacije – Izobraževanje in delovno usposabljanje ob nastanku invalidnosti II. stopnje pri mlajših od 50 let, kateri se lahko usposobijo za drugo delo. Po rehabilitaciji pridobi **pravico do premestitve**.

Pravico do dela s krajšim delovnim časom – za zavarovance ob nastanku III. stopnje invalidnosti. Hkrati pridobijo pravico do **delne invalidske pokojnine**. Ta se odmeri v odstotku, ki ustreza skrajšanju delovnega časa. Odstotek se upošteva glede na polno invalidsko pokojnino, ki bi pripadala zavarovancu na dan nastanka invalidnosti.

Nadomestilo za invalidnost – namenjeno zavarovancu, ki ne izpolnjuje pogojev za pridobitev do sedaj opisanih pravic. Odmeri se glede na določene pogoje, ki so izpolnjeni. Znaša lahko med 25 % in 80 % polne invalidske pokojnine, ki bi mu pripadala na dan nastanka invalidnosti.

Invalidnina – prejme poškodovan zavarovanec, če je posledica vsaj 30% telesna okvara in je posledica poškodbe pri delu, ali poklicne bolezni, oz. vsaj 50% telesna okvara kot posledica bolezni ali poškodbe izven dela. V drugem primeru mora zavarovanec izpolnjevati tudi pogoje za pridobitev invalidske pokojnine. Višina je odvisna od stopnje okvare in vzroka nastanka okvare. Ta pravica je neodvisna od drugih pravic (se ne izključuje).

Dodatek za pomoč in postrežbo – glej točko 4.5.6. Druge pravice na str. 22

---

² Če ima zavarovanec višjo strokovno izobrazbo, se šteje od dopolnjenega 23. leta, pri visoki strokovni ali univerzitetni pa od 26. leta (70. Člen Zakona o invalidskem in pokojninskem zavarovanju, 1999).

4.3. Zaščita brezposelnosti

V Sloveniji je posameznik upravičen do nadomestila za primer brezposelnosti ob izgubi službe, če (Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti, 1998):

- sam ni kriv za nastanek brezposelnosti in
- zanj ni na voljo ustrezne zaposlitve in
- je bil v zadnjih 18-ih mesecih pred nastankom brezposelnosti vsaj 12 mesecev zavarovan za primer brezposelnosti.

Čas prejemanja nadomestila je odvisen od pretekle delovne dobe in drugih pogojev in znaša med 3 in 24 meseci (tabela 4).

Tabela 4: Čas prejemanja denarnega nadomestila v primeru brezposelnosti

Zavarovanje za brezposelnost (v letih)		Čas prejemanja nadomestila
1 do 5		3 mesece
5 do 15		6 mesecev
15 do 25		9 mesecev
nad 25	mlajši od 50 let	12 mesecev
nad 25	starejši od 50 let	18 mesecev
nad 25	starejši od 55 let	24 mesecev

Vir: Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti, 1998.

Višina nadomestila je odvisna od osnove (povprečna bruto mesečna plača osebe v zadnjih 12-ih mesecih). Prve tri mesece je posameznik upravičen do nadomestila v višini 70 % osnove, od četrtega meseca naprej pa v višini 60 % osnove. Od nadomestila pa se plačujejo prispevki za socialno varnost in akontacija dohodnine. Najnižje nadomestilo lahko znaša 100 % zajamčene plače, najvišje pa 300 %. Če posameznik prejema dodatne dohodke, ki presegajo 10.000 SIT, se mu nadomestilo zniža za 50 % le-teh.

4.4. Likvidnost

Poleg omenjenih dogodkov, pri katerih smo delno zavarovani s strani države, obstaja še veliko drugih nepričakovanih finančnih pretresov (nenamerno poškodovanje lastnine, odtujenje lastnine, izredno servisiranje). Če finančni pretresi ne ogrožajo socialnega statusa posameznika in/ali družine, potem ni deležen državnih pomoči.

4.5. Pokojnina

V Sloveniji v preteklosti ni bilo potrebno razmišljati o pokojnini, saj je za jesen življenja v celoti poskrbela država oz. sam posameznik, ki je v delovni dobi redno vplačeval prispevke za obvezno pokojninsko zavarovanje. S tem je omogočil upokojevcem pokojnino, hkrati pa je vedel, da bodo drugi plačevali za njegovo pokojnino, ko pride čas (dokladni sistem).

4.5.1. Predlog reforme pokojninskega sistema

Kot tudi v drugih državah je postal v Sloveniji dokladni sistem nevzdržen. Vedno več je upokojencev nasproti zavarovancem, ki plačujejo prispevke. Iz tega sledi, da mora Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje izplačevati pokojnine tudi s pomočjo proračunskih prenosov (transferjev). Zato je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve v sodelovanju z Zavodom in Svetovno banko, sestavilo Belo knjigo o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Knjiga predstavlja podlago za reformo pokojninskega sistema.

Osnova je sprejem kombiniranega sistema generacijske solidarnosti in kapitalnega kritja. Celotna reforma naj bi potekala v dveh fazah. V prvi fazi je prišlo do prenove obstoječega sistema. Spremembe naj bi bile usmerjene predvsem na področja, ki so se v praksi izkazala za neprimerna. Hkrati pa se postavijo temelji za uvedbo naložbenega sistema. V drugi fazi pa nas čaka prehod na večstebni sistem. Zaradi kompleksnosti in pomembnosti pokojninskega sistema bo v Sloveniji več desetletij vzporedno delovanje obeh sistemov preden bo veljal samo večstebni sistem.

Najpomembnejši predlogi sprememb obstoječega sistema:

- a) **Krog zavarovancev:** Vključili naj bi še matere ali očete, ki prejemajo starševski dodatek, če niso drugače zavarovani. Za samostojne podjetnike in druge samozaposlene pa so predlagali dve rešitvi: da se jim naložijo primerljive obveznosti ali pa da se izključijo iz obveznega zavarovanja.
- b) **Starost:** Izenačenje starostne stopnje za oba spola in povišanje le-te na 65 let (postopno naj bi se vsako leto povišala za šest mesecev). V primeru upokojitve po polni starosti se pokojnina poviša, in obratno za predčasno upokojitev. Povišanja in znižanja naj bi bila trajna.
- c) **Pokojninska osnova:** Obdobje iz katerega se računa pokojninska osnova naj bi se povečalo z 10 na 25 let. Preračun neto zneseka (predstavlja pokojninsko osnovo) iz bruto plače naj bi temeljil na dejanskih davčnih stopnjah in ne več na povprečnih.
- d) **Odmerna lestvica:** Za minimalno pokojninsko dobo bi odmerili pokojnino v višini 32,5 % pokojninske osnove, za vsako nadaljne leto pa bi jo povečali za 1,5 %. Lestvica navzgor ne bi bila omejena, kar bi spodbujalo k čimkasnejši upokojitvi.
- e) **Druge spremembe:** Ukinjeno štetje zavarovalne dobe s povečanjem ter nadomeščanje le-tega z uvedbo obveznega dopolnilnega zavarovanja za ustrezne zavarovance. Uvedba državne pokojnine za osebe starejše od 65 let, ki najmanj 10 let živijo v RS in niso vključeni v zavarovanje.

- f) **Invalidsko zavarovanje:** Ločilo bi se od pokojninskega, tako pri obračunavanju prispevkov kot tudi pri obveznostih. Višina prispevka odvisna od delodajalčevega zagotavljanja varnega in zdravega dela.

Uvedba novega večstebnega sistema:

- a) **Prvi steber:** Predstavlja reformiran bivši sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja, katerega spremembe so predlagane v prejšnji točki. Razlika v tem sistemu je višina pokojnine, ki bo odmerjena. Predlagano je, da se odmeri pokojnina v višini 80 % pokojnine, do kakršne bi bil zavarovanec upravičen po spremenjenem obstoječem sistemu.
- b) **Drugi steber:** Predlaga se, da bi bil obvezen za vse, ki so vključeni v prvi steber. Prispevki se zbirajo na osebnih računih in so upravljani s strani javno ali zasebno vodenih pokojninskih skladov.
- c) **Tretji steber:** Predlaga se, da tudi ta temelji na naložbenem principu. Vanj naj bi se vključile osebe, ki niso obvezno zavarovane in tiste, ki bi želele imeti višje pokojnine.

4.5.2. Pokojnina v reformiranem sistemu

Trenutna pokojninska reforma upošteva načelo, da naj vsak sam poskrbi za "razkošno (luksusno) pokojnino", za osnovno socialno pokojnino pa bo poskrbela država (prvi steber). Hkrati pa z vzporedno ohranitvijo dokladnega sistema država poskrbi za ljudi, ki so celo življenje plačevali prispevke, niso pa sami skrbeli za pokojninsko varčevanje.

S 01.01.2000 je začel veljati nov Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 106/99). Sam zakon pravzaprav ni prinesel bistvenih sprememb na strani plačevanja prispevkov. Postopoma pa se iz leta v leto zaostrejejo pogoji za uveljavljanje pravic ter sama višina le-teh. Nekaj predlogov je bilo sprejetih, kot so bili podani v Beli knjigi, večina rešitev pa je posledica pogajanj (manj drastične spremembe). Obstaja pa velika verjetnost, da se bodo v prihodnosti še zmanjševale pravice in zaostri pogoji za pridobitev pravic. Že sedaj smo priča dveh manjšim (Uradni list RS, št. 72/2000, 124/2000) in eni večji dopolnitvi zakona (Uradni list RS, št. 109/2001).

Preden se lotim pravic, si pogledajmo osnovne pojme, ki jih pri tem srečujemo (Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, 1999):

Delovna doba = obdobje, ko je posameznik vključen v pokojninsko zavarovanje preko redne zaposlitve

Zavarovalna doba = obdobje, za katerega so bili plačani prispevki (poleg redne zaposlitve je tu upoštevan npr. čas brezposelnosti oz. prostovoljnega zavarovanja)

Pokojninska doba = poleg zavarovalne dobe upošteva še posebno dobo

Posebna doba = po zakonu se priznava kljub temu, da zanje niso bili plačani prispevki (šolanje, vojaški rok)

Minimalna starost = najmanjša starost pri kateri se zavarovanec lahko upokoji (58 let)

Polna starost = starost pri kateri je zavarovanec upravičen do polne pokojnine (moški 63 let, ženske 61 let)

Pokojninska osnova = mesečno povprečje neto plač, ki jih je zavarovanec prejel v najugodnejših zaporednih 18-ih letih zavarovalne dobe

Najvišja pokojninska osnova = 4-kratnik najnižje pokojninske osnove

Najnižja pokojninska osnova = objavi Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje

Tabela 5: Najvišja in najnižja pokojninska osnova v januarju 2002

Najvišja pokojninska osnova	Najnižja pokojninska osnova
341.073,92 SIT	85.268,48 SIT

Vir: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, 10. 09. 2002.

4.5.3. Čas upokojitve

Glavna značilnost pokojninske reforme je prosta izbira, kdaj se lahko posameznik upokoji (potem, ko izpolni nekatere pogoje za upokojitev). V tabeli 6 so prikazane kombinacije starosti in pokojninske dobe za moške in ženske, pri katerih nastane pravica do polne starostne pokojnine brez odbitkov.

Tabela 6: Kdaj nastane pravica do starostne pokojnine

Možnost	Starost (v letih)		Pokojninska doba (v letih)	
	Moški	Ženska	Moški	Ženska
I	58		40	38
II	63	61	20	
III	65	63	15*	

*V tem primeru se upošteva zavarovalna doba in ne pokojninska doba

Vir: Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, 1999.

Posameznik je lahko deležen višjih pravic "bonusov" (če se upokoji kasneje kot znaša polna starost), ali nižjih pravic "malusov" (obratno). V primeru, da ima posameznik 40 let pokojninske dobe in je star 63 let ter nadaljuje z delom, je deležen povečevanja pravic (tabela 7). Če pa se upokoji pred 63 letom (vendar je dosegel minimalno starost) in je njegova pokojninska doba nižja od 40 let, je deležen zmanjšanja pravic (tabela 8). Obstaja več različnih možnosti spreminjanja pogojev (zmanjševanje starostnih mej), ki se razlikujejo od posameznika do posameznika (število otrok, delo pred 18. letom) Povrhu vsega pa zmedo povzroča postopno prilagajanje (zviševanje) polne starosti, minimalne starosti in pokojninske dobe. Vsa postopna prilagajanja bodo končana do leta 2022.

Tabela 7: Povišanje pravic pri nadeljevanju dela kljub izpolnjeni starostni omejitvi in polni delovni dobi

Starost ob upokojitvi		Odstotek povečanja na mesec
moški	ženske	
od 63. do 64. leta	od 61. do 62. leta	0,3 %
od 64. do 65. leta	od 62. do 63. leta	0,2 %
od 65. do 66. leta	od 63. do 64. leta	0,1 %
66 let in več	64 let in več	0,0 %

Vir: Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, 1999.

Tabela 8: Zmanjšanje pravic glede na starost, pri delovni dobi ki je manjša od 40 (moški) ali 38 (ženska) let

STAROST - V LETIH	ODSTOTEK ZMANJŠANJA NA MESEC
58	0,30 %
59	0,25 %
60	0,20 %
61	0,15 %
62	0,10 %
63	0,00 %

Vir: Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, 1999.

4.5.4. Višina pravic

Kakšna bo višina starostne pokojnine, je odvisno od pokojninske osnove ter od pokojninske dobe, ki jo bo imel zavarovanec ob upokojitvi.

Višina pokojnine:

- moški: za zavarovalno dobo 15 let prejme 35 % pokojninske osnove, za vsako nadaljnje leto pa se odstotek poveča za 1,5 odstotne točke,
- ženska: za zavarovalno dobo 15 let prejme 38 % pokojninske osnove, za vsako nadaljnje leto pa se odstotek poveča za 1,5 odstotne točke.

Tabela 9: Višina pokojnine v odstotkih od pokojninske osnove za različno pokojninsko dobo

Pokojninska/zavarovalna doba (v letih)	15	30	35	40
Moški	35,0 %	57,5 %	65,0 %	72,5 %
Ženska	38,0 %	60,5 %	68,0 %	72,5 %*

*pokojninska doba za ženske je 38 let

Vir: Lastni izračuni.

Če upoštevam odstotkovni izračun lahko ocenim, da bo država poskrbela za pokojnino približno v višini 70 % posameznikove neto plače.

Obstaja pa še en pomemben dejavnik, ki vpliva na višino pokojnine, ki jo bo posameznik prejel. Do sedaj ugotovljeno velja le v primeru, da se pokojninska osnova nahaja med minimalno in maksimalno določenima pokojninskima osnovama.

Tabela 10: Primeri višine osnovne pokojnine za pokojninsko dobo 40 let (moški), 38 let (ženske)

Pokojninska osnova (jan. 2002)	Najnižja	Najvišja	Povprečna mesečna neto plača (jan. 2002)
	85.268,48 SIT	341.073,92 SIT	143.274,00 SIT
Pokojnina	61.819,65 SIT	247.278,59 SIT	103.873,65 SIT

Vir: Lastni izračuni in Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, 10. 09. 2002.

Iz tega sledi, da pri neto dohodkih, ki so nižji od minimalne pokojninske osnove znaša pokojnina več kot 72,5 % le-teh. Oziroma pri neto dohodkih, ki so višji od maksimalne pokojninske osnove, manj kot 72,5 % (v primeru 1 milijona SIT mesečnega neto dohodka bi država priskrbela za pokojnino v višini približno 25 %). To že nakazuje socialnost pokojnine s strani države, ki naj bi poskrbela za nujno potrebno pokojnino za preživetje. Nenazadnje pa se moramo zavedati, da se v pokojninsko osnovo štejejo samo neto dohodki, za katere je bil plačan prispevek (niso všteti potni stroški, malica, prevoz itd.).

4.5.5. Pokojnina v trostebnem sistemu

Z omenjenim zakonom pa je uveden tudi večstebni sistem pokojninsko invalidskega zavarovanja:

- prvi stebel: upošteva se obnovljen (reformiran) dokladni sistem,
- drugi stebel: se upoštevajo dodatna obvezna zavarovanja, ki nadomeščajo prejšnjo ureditev štetja zavarovalne dobe s povečanjem in prostovoljna skupinska (podjetniška) zavarovanja,
- tretji stebel: prostovoljna zavarovanja za posameznike.

Razlika med drugim in tretjim stebrom je predvsem v tem, da tretji stebel ni deležen takšnih davčnih ugodnosti kot drugi in da ni obvezen za nikogar. Mesečna premija (za drugi stebel), ki je podvržena davčni olajšavi, pa je navzgor in navzdol omejena, da ne bi podjetja na ta način izplačevala neobdavčen denar. Naložbena stebra imata skupno lastnost, da sta odvisna od posameznika. Bodisi zaradi vrste dela (bonificirano delo) bodisi zaradi podjetja ali ustanove v kateri je posameznik zaposlen ali pa lastnega varčevanja. Zato bom ocenil samo, kakšna naj bi bila pokojnina iz prvega stebra.

Če upoštevam predlog iz Bele knjige, potem naj bi pokojnina ob polni starosti in polni delovni dobi znašala okoli 58 % pokojninske osnove (to je 80 % od trenutnih 72,5 % pokojninske osnove). Za natančnejše določanje bo potrebno počakati do konca reforme. Omejena pa naj bi bila še na spodnjo in zgornjo mejo. Po predlogu naj bi spodnja meja znašala 30 %, zgornja pa 150 % povprečne plače v državi. Osnovna pokojnina se bo kar drastično zmanjšala, vendar se predvideva, da bodo vložki v drugi in eventuelno tretji steber bolj donosni, kar bo skupno prineslo celo višjo pokojnino. Hkrati pa ljudje raje vidijo, da denar, ki ga plačujejo za pokojninsko zavarovanje, dejansko čaka njih in se ne nameni drugim.

V prihodnjih desetletjih naj bi sčasoma bili vsi zavarovani v večstebernem sistemu. Zaradi težav, ki bi jih pomenil nenaden prehod, pa se bo pokojninski sistem počasi prilagajal okolju in se postopoma zaostroval. Nekateri ljudje so v nekdanjem sistemu veliko let plačevali prispevke. Nepravično bi bilo, da se tudi njih postavi v trosteberni sistem in se jim krepko zmanjša pravice, saj niso v delovni dobi nič varčevali za pokojnino.

Zato je bila izbrana rešitev, da bosta naslednjih nekaj desetletij delovala oba sistema vzporedno. V večsteberni sistem pokojnine se bodo vključili vsi zavarovanci, ki bodo prvič vstopili v zavarovanje po uveljavitvi reforme. Tisti zavarovanci, ki so bili predhodnje že vključeni v star sistem, pa bodo lahko izbirali, ali ostanejo v reformiranem dokladnem sistemu, ali pa preidejo v večsteberni sistem. Odločitev bo odvisna od pričakovanih pokojnin posameznika v enem ali drugem sistemu (glej sliko 1 v prilogi 3).

4.5.6. Druge pravice

Do sedaj navedene pravice iz pokojninskega zavarovanja veljajo za posameznikovo starostno pokojnino. Na podlagi prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje pa obstajajo še drugačne pravice. Nekatere so namenjene posameznikom, druge se pa nanašajo na gospodinjstvo oz. osebe, ki so odvisne od zavarovanca (Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, 1999).

Vdovska pokojnina – v določenih primerih, lahko vdovec ali vdova pridobi pravico prejetja pokojnine po umrlem zavarovancu. Zavarovanec je moral imeti vsaj 5 let zavarovalne dobe ali 10 let pokojninske dobe. Lahko pa je zavarovanec že prejemal invalidsko ali starostno pokojnino. Najpomembnejši pogoji na strani vdove ali vdovca pa so:

- starost (nad 53 let),
- ali nezmožnost za delo,
- ali preživljanje otrok, ki so upravičeni do družinske pokojnine.

Višina vdovske pokojnine je enaka 70 % pokojnine, do katere bi bil upravičen zavarovanec. Vdovec/vdova, ki že prejema starostno pokojnino, lahko prejema tudi do 15 % vdovske

pokojnine, vendar skupno izplačilo ne sme presegati 100 % povprečne pokojnine v predhodnjem letu.

Družinska pokojnina – če Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje določi, da je zavarovanec preživel družinske člane, kateri nimajo svojih sredstev za preživetje, potem so le-ti upravičeni do družinske pokojnine. Če je število upravičenih članov štiri ali več, so skupno upravičeni do 100% pokojnine, do katere bi bil upravičen zavarovanec. Če je število članov manjše od štiri, se odstotek zmanjša. Pri treh upravičenih članih se odstotek zniža na 90 %, pri dveh članih na 80 %, pri enem članu pa na 70 %.

Varstveni dodatek je namenjen zagotavljanju socialne varnosti. Dodeli se prejemniku nizke pokojnine, katera skupaj z drugimi dohodki ne zadošča za preživetje. Poleg dohodka pa obstaja še premoženjski cenzus (celotno popisano in ovrednoteno premoženje ne sme presegati določenih vrednosti). Dodatek predstavlja delež razlike med pokojnino, ki jo prejema posameznik in najnižjo pokojnino za polno pokojninsko dobo. Delež se giblje med 60 in 100 odstotki in je odvisen od izpolnjene pokojninske dobe upravičenca.

Dodatek za pomoč in postrežbo – to pravico imajo prejemniki starostne, invalidske, vdovske ali družinske pokojnine s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki jim je za osnovne življenjske potrebe neogibna stalna pomoč in postrežba drugega. Znesek se odmeri v višini 70 % najnižje pokojnine za polno pokojninsko dobo.

Državna pokojnina – pridobijo jo lahko osebe starejše od 65 let, ki ne prejemajo slovenske ali tuje pokojnine in izpolnjujejo premoženjski cenzus ter so med svojim 15. in 65. letom 30 let bivali v Sloveniji. Višina znaša 33,3 % najnižje pokojninske osnove.

4.6. Izobrazba

Pridobivanje izobrazbe v Sloveniji je pravzaprav brezplačno (posredno je krito s pomočjo davkov, ki jih plačujejo državljani). 57.člen Ustave RS pravi, da je izobraževanje svobodno, da je osnovnošolsko izobraževanje obvezno in da država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo ustrezno izobrazbo (Ustava RS, 1991).

Vsak ima pravico in dolžnost, da opravi (brezplačno) osnovnošolsko izobrazbo, potem pa je odvisno samo od posameznika, ali bo upravičen do rednega (brezplačnega) šolanja še naprej. Pogoji so, da opravi preizkuse (mala matura, posebni preizkusi spretnosti) in lahko nadaljuje šolanje v srednji šoli. Obstaja širok spekter srednjih šol: gimnazije, splošne srednje šole, strokovne šole, srednje poklicne šole in nižje poklicne šole. Velika večina srednješolske izobrazbe je javno financirana. V zadnjih letih pa so se pojavile zasebne gimnazije. Štiri od petih se financirajo tudi s pomočjo države, ena pa se v celoti financira sama (Euro gimnazija). Šolnina na Euro gimnaziji znaša 500.000 SIT/letnik za prva tri leta in 550.000 SIT za četrti letnik (Černoga, 2002, str. 12). Z ustanavljanjem zasebnih šol se povečuje potrebna ponudba na trgu izobraževanja in s tem tudi večja izbira. Vendar je v Sloveniji srednješolsko

izobraževanje še vedno v večji meri financirano javno. Omejitev izbire srednješolskega izobraževanja je odvisna predvsem od posameznikove uspešnosti v osnovni šoli.

Pravico do izobraževanja na visokošolskih zavodih imajo vsi pod enakimi pogoji. Posameznik ima na voljo naslednje visokošolske zavode:

- univerze,
- zasebne fakultete ali visoke strokovne šole.

Če želi posameznik nadaljevati šolanje na univerzitetnih programih, mora opraviti maturo, za visokošolske strokovne programe pa velja tudi zaključni izpit. Za določene programe je potrebno opraviti še preizkuse posebnih spretnosti. Za brezplačno šolanje (redni študij) je ponavadi potreben ustrezen uspeh na srednji šoli in na maturitetnem oz. zaključnem izpitu.

Neposreden strošek študija naraste v primeru, ko posameznik ne izpolnjuje pogojev za redni študij, ali pa želi priti do izobrazbe na tujih šolah. V tabeli 11 so prikazane šolnine na ekonomskih fakultetah v različnih državah. Vse tuje šole so naključno izbrane in prikazujejo cene za šolanje tujcev. Vsi programi so redni z izjemo Ekonomske fakultete v Ljubljani. Šolanje v Sloveniji je tudi v primeru izrednega šolanja cenejše kot redno šolanje v tujini in relativno ne predstavlja velikega stroška. Z rastjo svetovne priznanosti univerze pa narašča tudi strošek šolanja (glej Tab. 16, na str. 35).

Tabela 11: Šolnine na različnih ekonomskih fakultetah (redni študij), za študijsko leto 2002/2003

Šola	Država	Šolnina za eno leto (v SIT)*
**Ekonomska fakulteta	Slovenija	441.400 (1. in 2. letnik), 338.800 (3. in 4. letnik)
University of New South Wales International	Avstralija	od 1.677.000 do 1.935.000
Concordia University	Kanada	od 2.254.000 do 2.272.000
University of Groningen	Nizozemska	687.000

*Tečaji valut (glej Tabela 5, v prilogi, str.4), **Izredni študij

Vir: University of New South Wales International, november 2002. Concordia University, november 2002. University of Groningen, november 2002. Univerza v Ljubljani, november 2002.

Kot sem omenil, pa obstajajo tudi posredni stroški študija. Če je posameznik socialno ogrožen, ali pa izpolnjuje določene pogoje, ima na voljo več možnosti, npr. republiško štipendijo, subvencionirano bivanje v študentskih domovih ali subvencioniranje najemnin. Vsem pa je na voljo subvencionirana prehrana in prevoz (z javnimi sredstvi), ter možnost

opravljanja študentskega dela. Slednje je zanimivo za delodajalce in študente zaradi ugodnega obdavčenja.

Tudi po diplomi ima posameznik možnost nadaljevati na magistrskem ali specialističnem študiju. Največkrat je za nadaljevanje pomembna povprečna ocena na dodiplomskem študiju. Ob zelo uspešnem študiju in morebitnemu sodelovanju pri raziskovalnem delu, ima posameznik na določenih fakultetah možnost, da nadaljuje študij ob celotni ali vsaj izdatni pomoči države.³

4.7. Nepremičnina

Naslednja izmed osnovnih življenjskih dobrin je nepremičnina. Lastno stanovanje daje posamezniku občutek varnosti, je oblika premoženja in vrsta naložbe. Danes je eno najvažnejših vprašanj, kako priti do nepremičnine, saj še vedno velja, da je nakup nepremičnine eden največjih stroškov v posameznikovem življenju.

Kvadratni meter nepremičnine vztrajno raste. Leta 2000 je povprečna cena novozgrajenega stanovanja v Sloveniji znašala 270.935 SIT/m² (Kuplenk, 2001, str. 35-47). Najvišje cene so opazne pri manjših stanovanjih v prestolnici in priobalnem pasu. Vzrok za rast cen je lahko neusklajena ponudba in povpraševanje. Vzrok za neprimerno ponudbo pa je lahko pomanjkanje stanovanj (v mestih) in komunalnih zemljišč.

Obrestne mere stanovanjskih posojil se gibljejo nominalno med 12 % in 13 % letno (Tabela 12). Doba odplačevanja stanovanjskega posojila pa znaša med 15 in 20 let. Izjema je Nova ljubljanska banka, ki ponuja kredit s 30 letno odplačilno dobo, ob izpolnitvi dveh pogojev:

- kredit mora biti zavarovan z zastavo nepremičnine in
- prosilec mora biti mlajši od 35 let.

Še ena pomanjkljivost našega trga pa se nanaša na hipotekarna posojila. Zaradi neurejenosti zemljiške knjige imamo velike stroške zastave nepremičnine, hkrati pa mora biti vrednost zastavljene nepremičnine 2 do 2,5 kratnik višine posojila.

---

³ Primer: Osnovna cena rednega MscBA znaša 940.000 Sit (v letu 2002 naj bi država krila 70 % tega zneska)
Vir: [URL: <http://www.ef.uni-lj.si/studij/podiplomski/mscba/fin-as.htm>], oktober 2002

Tabela 12: Obrestne mere za stanovanjsko posojilo z odplačilno dobo 15 let

Banka	Obrestna mera na letni ravni (v %)	Najdaljša doba odplačevanja
Abanka	TOM + 5,25	15 let
Gorenjska banka	TOM + 4,30 do 5,30	20 let
NKBM	TOM + 4,95 do 5,50	15 let
NLB	TOM + 4,75	30 let
SKB	TOM + 4,75 do 5,25	15 let
Stanovanjski sklad RS	TOM + 2,45 (10 let), 3,80 (20 let)	20 let

Vir: Internetne strani bank in Stanovanjskega sklada.

Če posameznik nakupa ne opravi, je prisiljen plačevati najemnino. Tržne najemnine znašajo v povprečju 21 % prihodkov povprečnega gospodinjstva. Najslabše v tem primeru je to, da tudi po več desetletjih plačevanja posameznik ni lastnik nepremičnine. Če posameznik kupi nepremičnino s posojilom znaša strošek v prvih 10 letih med 28-39 % prihodkov gospodinjstva, nato pa se zmanjšuje in po 25 letih predstavlja 6 % prihodkov (Kunej, 2001, str. 16).

4.7.1. Stanovanjski sklad Republike Slovenije

To je javni sklad, ki deluje že deset let. Ustanovljen je bil z namenom reševanja stanovanjskega problema. Posameznikova možnost, da se izogne dragim najemninam, je ta, da zaprosi Stanovanjski sklad RS za socialno ali neprofitno stanovanje. Za najem le-teh veljajo po 26. členu Zakona o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 54/92) zelo strogi pogoji, ki govorijo, da je do najema socialnega stanovanja upravičen tisti, katerega povprečni dohodek na družinskega člana ne presega določen odstotek povprečne plače v državi. Poleg dohodkovnega cenzusa morajo občani izpolnjevati tudi druge pogoje, in sicer, da so slovenski državljani, da niso najemniki oziroma lastniki druge nepremičnine, da ne posedujejo premoženja večje vrednosti in drugo. Neprofitna in socialna stanovanja so torej namenjena posameznikom, ki so socialno ogroženi in sami ne morejo poskrbeti za nakup stanovanja.

Hkrati sklad redno razpisuje ugodna posojila (Tabela 12), vendar je ponavadi povpraševanje večje od ponudbe. Zato so tudi določeni pogoji, ki jih morajo prosilci izpolnjevati, da so upravičeni do ugodnega posojila (mlade družine, prvo reševanje stanovanjskega problema). Tudi hipotekarna posojila so pri skladu bolj ugodna, saj posojilo lahko znaša 90 % vrednosti zastavljene nepremičnine, poleg tega pa so stroški pridobitve hipotekarnega posojila nižji.

Na predlog sklada je vlada Republike Slovenije 25. marca 1999 sprejela Nacionalno stanovanjsko varčevalno shemo. Z njo poskuša spodbujati državljane k varčevanju za nepremičnino. Na podlagi pet- ali desetletnega varčevanja v izbranih bankah je varčevalec upravičen do ugodnega posojila, katerega doba odplačila je enaka dvakratniku dobe varčevanja. Ob rednem vplačevanju pa država preko sklada vsako leto nameni varčevalcu državno premijo.

4.8. Potrebe po varčevanju

Zaenkrat je v Sloveniji dobro poskrbljeno za zdravstveno varstvo. V letu 2004 pa se pričakuje zdravstvena reforma. Spremenile naj bi se prispevne stopnje za zdravstveno zavarovanje, hkrati pa višine pravic in pogoji za pridobivanje le-teh.

Za primer invalidnosti je dobro poskrbljeno, vendar problem nastane, če je invalidnost trajna. V tem primeru je znižanje dohodka dolgoročno, kar je še posebej problematično, če so drugi odvisni od posameznika. Pri brezposelnosti je finančna pomoč še manjša (oz. kratkotrajna). Prednost pri nastanku brezposelnosti je v tem, da lahko ljudje sami z dodatnim izobraževanjem (tudi neformalnim) poskrbijo za čimkrajšo dobo svoje brezposelnosti. Seveda, če ni za brezposelnost kriva splošna recesija. Pri osnovni socialni varnosti naj bi človek v primeru, da umre, poskrbel tudi za varnost svojih bližnjih (če so odvisni od njega).

Ker obstaja veliko dogodkov, ki so verjetnostne narave (obstaja verjetnost, da se nekaj bo ali ne bo zgodilo), ter so posamezni v določeni meri ali v celoti kriti s strani države, je smiselno, da posameznik varčuje za socialno varnost kot celoto. Kleindienst to imenuje "rezervni ali varnostni sklad" (Kleindienst, 2001, str. 58-62). Ta varnostni sklad naj bo namenjen samo kritju nujnih nepričakovanih izdatkov, ki ogrožajo, ali bi lahko ogrozili socialno varnost. Varčevanje v varnostnem skladu naj bo kljub kratkoročnosti potreb vsaj delno dolgoročno, saj je možno, da posameznik sredstev nikoli ne bo potreboval.

Potreb po varčevanju za pokojnino v Sloveniji v preteklosti ni bilo. Če upoštevam trenutno reformo dokladnega sistema, ki zagotavlja ob polni starosti in polni pokojninski dobi 72,5 % predhodnjega dohodka in ugotovitev ameriških finančnih svetovalcev, ki pravi, da potrebuje posameznik po upokojitvi okoli 70 % predhodnjih dohodkov, lahko rečem, da zavarovanci, ki bodo ostali v trenutnem reformiranem sistemu, ne potrebujejo varčevati za pokojnino. Drugače je s posamezniki, ki bodo prešli v večsteborni sistem. Pri njih je trenutno ocenjena pokojnina iz prvega stebra enaka 58 % predhodnjega dohodka (ob upoštevanju polne pokojninske dobe ter brez "bonusov" in "malusov"), hkrati pa se pričakuje še zmanjševanje tega odstotka. Torej bodo morali posamezniki v večstebornem sistemu poskrbeti za varčevanje, ki bo mesečno prinašalo dodatno okoli 15 % sedanjega neto dohodka. To bodo lahko uresničili z varčevanjem ali pokojninskim zavarovanjem v drugem in tretjem stebri.

Ne glede na vrsto pokojninskega sistema mora za pokojnino varčevati tisti, ki ima nadpovpečne dohodke, saj je v obeh sistemih pokojnina omejena navzgor. Želje posameznika po višji pokojnini in višji dohodki v aktivni dobi, posledično prisiljujejo posameznika k varčevanju. To potrjuje temelj ureditve, da država poskrbi le za nujno socialno pokojnino.

Potrebe po varčevanju za otrokovo izobrazbo v Sloveniji niso pretirane, saj je šolanje javno financirano. Varčevanje pridobi na pomenu, če človek ne izpolnjuje pogojev za redni študij. Nujno potrebno pa je varčevanje, če ima posameznik v mislih zasebne šole ali celo svetovno priznane univerze, pri katerih pa lahko cena šolanja takoj preseže 10 mio SIT.

Nepremičnina pa trenutno predstavlja najpomembnejši razlog za varčevanje v Sloveniji. Za povprečno stanovanje (60-70 m²) je trenutno potrebno odšteti približno 20 mio SIT. Ker se vplivi današnjih posegov na trg nepremičnin dejansko pokažejo šele z zamikom, bo to varčevanje še kar nekaj časa najpomembnejše.

5. Združene države Amerike

5.1. Zdravstveno varstvo

V ZDA na tem področju prevlada zasebni sektor, kar pomeni, da zdravstvena oskrba temelji na zasebnem zavarovanju in varčevanju. Iz tega sledi, da je 40 milijonov ljudi v ZDA brez kakršnegakoli zdravstvenega zavarovanja ter posledično brez zdravstvene oskrbe (Stanovnik, 2002, str.5).

Obstajajo t. i. državne bolnice (angl. "State Hospital"), kjer pa izvajajo le najnujnejše posege in oskrbe. Javno financiranje pa zagotavlja le zdravstveno oskrbo za ostarele (angl. "Medicare") ter zdravstveno oskrbo za revne (angl. "Medicaid").

Medicare je sestavljen iz dveh delov (Medicare, september 2002). Prvi del se imenuje bolnišnično zavarovanje (angl. "Hospital insurance"), imenovan tudi Part A, drugi pa je Part B, ki se nanaša na zdravniško zavarovanje (angl. "Medical insurance"). Prvi pomaga kriti nekatere stroške, ko je bolnik v bolnišnici (soba, hrana) ter delno nadaljevalno domačo oskrbo, drugi del pa je namenjen plačevanju doktorjevih storitev (razen rednega pregleda), nekatere domače oskrbe ter nekaterih dodatnih storitev kot so telesna in poklicna rehabilitacija, zdravstveni pripomočki, če jih ne krije prvi del (vozički, hodalne palice). Medicare očitno krije zelo malo osnovnih stvari in nekaj zdravil na recept (pri rakastih obolenjih), ne krije pa zobozdravstvenih storitev. Do kritja s strani sistema Medicare so ljudje upravičeni če:

a. za Part A:

- so stari vsaj 65 let in so oni ali zakonci delali in plačevali prispevke vsaj 10 let oz. so skozi življenje zbrali vsaj 40 točk (več o točkah pri 5.2 Zaščita ob nastanku invalidnosti na str. 29), ali pa prejemajo kakršnekoli socialne dodatke (pokojnino, socialna pomoč),
- so mlajši od 65 let ter prejemajo socialne dodatke vsaj 2 leti,

b. za Part B:

- če so upravičeni do "Part A" kritja in so plačevali dodaten prispevek.

Medicaid je osnovno zdravstveno varstvo, ki krije stroške zdravstvene oskrbe za revne (Social Security Agency, september 2002). Pogoji, da pridobijo pravice iz sistema Medicaid, so strogi. Eden izmed pogojev je, da prejemajo dopolnilen varnostni dohodek (angl.

"Supplemental security income" - SSI), ki je državno financiran (preko davkov) dodatek za socialno ogrožene ljudi. Za prejemanje SSI-ja morajo biti starejši od 65 let, delno slepi ali drugače invalidni. Poleg tega pa morajo imeti izredno nizke dohodke.⁴ Prav tako morajo imeti zelo malo ali nič premoženja.⁵ Se pravi, da je Medicaid namenjen onemoglim, ki sami ne morajo poskrbeti za ustrezno zdravstveno zavarovanje.

5.2. Zaščita ob nastanku invalidnosti

V ZDA imajo dva programa, s katerima pomagajo ljudjem, ki so postali nezmožni za delo. Prvi je SSI (Supplemental security income), drugi pa je socialno zavarovanje invalidnosti (angl. "Social security disability insurance" - SSDI).

Prvega sem že opisal v prejšnji točki. Pravice iz socialnega zavarovanja invalidnosti pa nastopijo, če je posameznik nezmožen opravljati delo, katerega je prej opravljal in se zaradi zdravstvenih razlogov ne more prilagoditi drugemu delu. Hkrati pa se pričakuje, da naj bi nezmožnost opravljanja dela:

- trajala vsaj eno leto, ali pa
- da se bo končala s smrtjo.

V primeru, ko gre za delno invalidnost, ki posameznika pri delu ne ovira preveč, ni upravičen do pomoči. Ta pomoč tudi ni namenjena reševanju izpadov dohodka zaradi kratkoročnih delovnih nezmožnosti. Program socialne varnosti predvideva, da imajo delovne družine druga sredstva, s katerimi si pomagajo v obdobju kratkoročnih nezmožnosti in izpada dohodka. Ta sredstva vključujejo službene odškodnine, samostojna zavarovanja, varčevanje in investicije.

Za razliko od SSI-ja se program financira s pomočjo prispevkov za socialno varnost. Zato naj bi posameznik izpolnjeval tudi pogoj opravljenih delovnih let (plačevanja prispevka). Za to uporabljajo točke, ki so povezane s plačo. V letu 2002 dobijo za vsakih 870 USD plače eno točko, maksimalno pa v enem letu lahko naberejo 4 točke. Če nastane nezmožnost npr. pred 24. letom starosti, morajo imeti zbranih šest točk. Med 24. in 31. letom mora posameznik vsaj pol obdobja med 21-im letom in letom nastanka invalidnosti plačevati prispevke, če upoštevam, da na leto dobi štiri točke (npr. pri 27-ih mora imeti 12 točk). Med 31-im in 42-im letom mora imeti 20 točk, nato pa se vsake dve leti število potrebnih točk povečuje za dve. To pri 62 letih nanese 40 točk, kar je maksimum.

Znesek, ki ga prejemajo s strani socialnega zavarovanja invalidnosti, v povprečju znaša 87,85 % pokojnine, do katere bi bil zavarovanec upravičen. Kar se tiče zdravstvene oskrbe, pa sta tu le Medicare in Medicaid (glej točko 5.1 Zdravstveno varstvo na str.28). Prvi dve leti, ko

---

⁴ Vsi skupaj (socialni dodatki, plače, prejete obresti itn.) morajo biti v letu 2002 manjši od približno 550 USD/mesec (kolikor znaša sam SSI).

⁵ Avto, nepremičnine in zemlja (razen nepremičnine, v kateri živijo in zemlja na kateri stoji), delnice, bančni računi ne smejo v letu 2002 presežati 2.000 USD (samska oseba), 3.000 USD (par).

so osebe nezmožne za delo in prejemajo dodatek, še nimajo pravice do Medicara in morajo same skrbeti za zdravstvene stroške.

Poleg zavarovanca pa so upravičeni do invalidske podpore tudi bližnji družinski člani ob nastanku invalidnosti:

- zakonec:
  - star 62 let ali več,
  - ne glede na starost, če skrbi za otroka, ki je mlajši od 16 let ali invaliden,
- otrok, če je neoženjen in je invalidnost nastala pred njegovim 22. letom,
- vdovec/vdova star-a 50 ali več, če je invalidnost nastala pred smrtjo zavarovanca oz. v sedmih letih po smrti.

5.3. Zaščita brezposelnosti

Upravičenost do pomoči ob izgubi službe se razlikuje od države do države (Unemployment insurance, oktober 2002). Ker se pomoč plačuje na podlagi davkov, ki jih posamezna država prejme od plač, je eden od pogojev ta, da je brezposelni zaslužil določen znesek v preteklem obdobju (načeloma je to eno leto). Še bolj pomemben pa je pogoj (ki velja v vseh državah), da niso nikakor sami krivi za izgubo službe.

Znesek pomoči je prilagojen predhodnjemu enoletnemu povprečju plač in predstavlja določen odstotek le-tega. V večini držav je to 50 %, pomoč pa je omejena navzgor in navzdol glede na posamezno državo. Čas prejemanja pomoči pa je ponavadi enak 26. tednom. Če je v gospodinjstvu še kdo zaposlen, potem se pomoč ne odobri, oz. se ustrezno zmanjša.

Ker ZDA temeljijo na ideji, da naj vsak poskrbi za sebe v času, ko je zaposlen, so pomoči v denarju kratkoročne in majhne. Hkrati pa poskušajo državne ustanove brezposelnemu čim prej poiskati primerno delo, ali pa ga prekvalificirati. Zato nudijo pomoč tudi tistim, ki so izgubili službo in se želijo samozaposliti (angl. "Self employment assistance"). Ta pomoč je denarna ali nedenarna, namenjena pa je čim lažjemu začetku samostojne kariere.

5.4. Pokojnina

V ZDA imajo podoben sistem kot ga predlaga Svetovna banka. Prav tako je sestavljen iz treh stebrov (angl. "three-legged stool"). V prvem steberu je javno financiranje pokojnine, drugi steber so pokojninski načrti, tretji steber pa predstavljata osebno varčevanje in investiranje. Prednost drugega stebra ali dejanskih pokojninskih načrtov je v tem, da zmanjšujejo davčno osnovo, ali pa dobički niso obdavčeni. V drugem stebru ločijo:

- sistem poklicnega zavarovanja (angl. "occupational plan"),
  - vodijo podjetja (t. i. 401k),
  - neprofitne organizacije (t. i. 401b),
- sistem osebnih pokojninskih računov (angl. "personal savings plan"),
  - sami (angl. "Individual Retirement Account" - IRA).

5.4.1. Nastanek pravic

Javno financiranje poteka preko agencije za socialno zaščito (angl. "Social security agency" - SSA). Upravičenost do javne pokojnine je odvisna od preteklega dela in plačevanja ustreznih prispevkov ter starosti. Pogoji, ki jih morajo izpolnjevati so:

a. kreditne točke

- za upravičenost morajo imeti 40 točk (glej 5.2 Zaščita ob nastanku invalidnosti na str. 29)

b. starost

- polna starostna meja je 67 let (lahko je nižja, kar pa je odvisno od datuma rojstva, vendar ne nižja od 65let),
- najnižja starost, pri kateri se lahko upokojijo, je enaka 62 let,
- pokojnino iz tega naslova pa začnejo prejemati najkasneje, ko dopolnijo 70 let.

Če se upokojijo pred polno upokojitveno starostjo, se pokojnina ustrezno zmanjša. Na primer: če je polna starost 67 let in se upokojijo pri 62-ih, potem se pokojnina zmanjša za 30 odstotkov (Tabela 13). V primeru, da se ne upokojijo pri polni starosti, se jim pokojnina za vsako leto čez polno starost poveča za 6 do 8 odstotkov.

Tabela 13: Odstotek zmanjšanja pokojnine pred polno starostjo (67 let).

Starost upokojitve	Odstotek zmanjšanja
62	30%
63	25%
64	20%
65	13 in 1/3 %
66	6 in 2/3 %

Vir: Social Security Agency, september 2002.

5.4.2. Višina pravic

Višina pokojnin je odvisna od preteklih prejemkov. Osnovna mesečna pokojnina (angl. "Primary Insurance Amount" - PIA), ki ne upošteva nobenih bonusov in malusov, se izračuna s pomočjo tridelne formule:

- 90 % AIME^(a) do prve prelomne točke^(b), plus
- 32 % AIME^(a) med prvo in drugo prelomno točko^(b), plus
- 15 % AIME^(a) nad drugo prelomno točko^(b).

- a) **Povprečni indeksirani mesečni dohodek (angl. "average indexed monthly earnings" - AIME):** Lahko bi jo imenovali pokojninska osnova. To je povprečni mesečni znesek preteklega dohodka. Upošteva maksimalno 35 najvišjih letnih dohodkov skozi dobo plačevanja prispevkov in jih indeksira na določeno leto. Nato deli s številom mesecev, ki so bili upoštevani.
- b) **Prelomne točke (angl. "bend points"):** Ustanovljene so bile leta 1979 in za to leto sta tudi podani osnovi obeh točk. Za vsako leto se sproti izračunata in upoštevata povprečno letno plačo izpred dveh let ter povprečno letno plačo za dve leti (pred katerima je podana osnova). V trenutnem letu se za izračun prelomnih točk potrebuje povprečni plači za leti 2000 in 1977 in osnovi za vsako prelomno točko iz leta 1979 (Tabela 14).

Formula: $PT_t = PT_{1979} * (PLP_{t-2} / PLP_{1977})$

PT – prelomna točka (prva ali druga)

PLP – povprečna letna plača

t – leto za katerega se računa prelomna točka (prva ali druga)

Tabela 14: Točki preloma za leti 1979 in 2002 (v USD)

Leto	Prelomna točka 1	Prelomna točka 2	Povprečna plača
1979	180	1.085	9.779,44
2002	592	3.567	32.154,82

Vir: Lastna zasnova na podlagi več podstrani Social Security Agency, september 2002.

Izračunana višina pokojnine se zaokroži navzdol na prvo decimalko. Izračun pokojnine za teoretično nizke, srednje in visoke povprečne mesečne dohodke (AIME), je prikazana v tabeli 15. Hkrati pa je prikazana najvišja možna pokojnina v letu 2002 za povprečne letne dohodke, ki znašajo 84.900 USD.

Tabela 15: Primeri pokojnin za nizke, srednje, visoke povprečne mesečne dohodke in zgornjo mejo (v USD) za leto 2002.

	Nizki	Srednji	Visoki	Zgornja meja
AIME	1.207	2.683	4.146	5.499
90 % do 1. točke	532,80	532,80	532,80	532,80
32 % med 1. in 2. točko	196,80	669,12	952,00	952,00
15 % nad 2. točko	0,00	0,00	86,85	289,80
Skupaj zaokroženo	729,60	1.201,90	1.571,60	1.774,60
Odstotek pokojnine v AIME	60,45 %	44,80 %	37,91 %	32,27 %

Vir: Lastna zasnova na podlagi več podstrani Social Security Agency, september 2002.

Pri upoštevanju povprečne bruto plače v letu 2002, ki znaša 32.154 USD/leto, predstavlja osnovna pokojnina v povprečju 44,8 % tega. Pri nizkih letnih plačah delež pokojnine naraste na 60,45 % plače, pri visokih plačah pa pade na 37,91 %. Večji so dohodki posameznika, manjši je delež pokojnine v dohodku. Predvsem pri tistih, katerih letna plača presega mejo, do katere se pokojnina obračunava, pokojnina predstavlja majhen delež predhodnjega dohodka. Zato je logično, da delež ljudi, ki varčujejo za pokojnino znotraj posameznega dohodkovnega razreda, narašča z rastjo le-tega (Kennickell, 1995, str. 10).

5.4.3. Druge pravice

Podobno kot pri nas se tudi v ZDA pokojnina lahko v določenem primeru izplačuje zakoncu in otrokom.

Ko zakonec umrlega zavarovanca dopolni 60 let oz. 50 let, če je invaliden, lahko zaprosi za **vdovsko pokojnino**. Pravice nastopijo tudi pri ločenih zakoncih. Če je vdova/vdovec upravičen do svoje pokojnine, lahko, ko izpolni pogoje za prejemanje svoje pokojnine, izbere, katero bo prejemal (tisto, ki je višja). Obstaja še en pogoj, ki ga mora vdova/vdovec izpolnjevati in ta je, da ni ponovno oženjen-a. Višina je odvisna od starosti vdove/vdovca:

- 65 ali več – višina je enaka 100 % zavarovančevih pravic,
- 60 do 64 – višina med 71 in 94 %,
- ne glede na starost, če preživlja otroka pod 16 let – 75 %.

Tudi **otroci** do 19 let (po 19. letu samo, če so invalidni) so upravičeni do dodatkov, če jih je umrlj preživljal. Višina je 75 % zavarovančevih pravic. Če več oseb uživa pravice, so omejene na najvišjo skupno pravico (opisano v nadaljevanju). Poleg pokojnine pa so zakonec in otroci deležni enkratnega zneska ("posmrtnine"), ki je leta 2002 enak 255 USD/osebo.

Zanimivo je, da pokojnina in tudi vse ostale socialne pravice, pripadajo tudi zakoncu, ki ni hodil v službo in ni plačeval prispevkov. Tudi v primeru, da zavarovanec že prejema pravice

iz tega naslova. Kdo je upravičen do pravic, ko zavarovanec že prejema pokojnino (Social Security Agency, september 2002):

- zakonec starejši od 62 let (tudi če sta ločena),
- zakonec mlajši od 62 let, če skrbi za otroka, ki je mlajši od 16 let ali invaliden,
- otroci do 18. leta oz. do 19. leta, če so dijaki in
- otroci nad 18. letom, če so invalidni.

Zakončeva pokojnina znaša 50 % višine polne pokojnine zavarovanca, če zanjo zaprosi, ko dopolni 65 let. Če zaprosi pred tem, se pokojnina trajno zmanjša glede na število mesecev, ki manjkajo do te starosti. Za vsake tri mesece se odstotek pokojnine zniža za eno odstotno točko. Se pravi, da pri 62-ih letih prejme 38 % polne pokojnine zavarovanca. Zmanjševanje ne velja, če zakonec skrbi za otroka, ki je mlajši od 16 let ali invaliden. Če je zakonec tudi sam zavarovan, ima na voljo dve pokojnini. Dobiva tisto, ki je višja.

Vsak **otrok** zavarovanca, ki je upravičen, lahko prejema do 50 % polne pokojnine zavarovanca. Vendar je skupna pokojnina, ki se plačuje družini, omejena navzgor (angl. "Maximum family benefits" - MFB). Če skupna pokojnina presega zgornjo mejo, se vsem (razen zavarovancu) proporcionalno zniža. Višina skupne pokojnine je sestavljena iz štiridelne formule:

- 150 % PIA do prve prelomne točke, plus
- 272 % PIA med prvo in drugo prelomno točko, plus
- 134 % PIA med drugo in tretjo prelomno točko, plus
- 175 % PIA nad tretjo prelomno točko.⁶

V primerih iz tabele 15 (stran 33) bi maksimalna skupna pokojnina za nizke dohodke znašala 1.094,4 USD, za srednje 2.195,1 USD in za visoke 2.751,1 USD. Maksimalna možna skupna družinska pokojnina pa lahko v letu 2002 znaša 3.106,3 USD.

Zopet lahko za pokojnino zaprosi tudi **ločen zakonec**, ki je dopolnil 62 let. Pogoji je, da je poroka trajala vsaj deset let in ni ponovno poročen/-a. Ta pokojnina nima vpliva na zavarovanca in njegove bližnje, saj se ne upošteva pri skupni družinski pokojnini.

5.5. Izobrazba

Izobrazba v ZDA predstavlja zelo velik pomen v človekovem življenju. Pri iskanju službe je zelo pomembno, kakšno izobrazbo imajo, še bolj pomembno pa je, kje so to izobrazbo pridobili.

---

⁶ Prelomne točke se izračunajo na podoben način kot pri osnovni pokojnini. V letu 2002 znaša prva točka 756 USD, druga 1.092 USD in tretja 1.424 USD.

Že v osnovi imajo dve vrsti šol, javne in zasebne. Ta ločitev je v ZDA očitna že pri osnovnošolski in srednješolski izobrazbi.⁷ Najbolj se razlikujejo po številu otrok, ki "pridejo" na učitelja. V zasebnih šolah je v povprečju 13,1 učenec na učitelja, v javnih šolah pa je ta številka 16,1. Kar pomeni, da se v zasebnih šolah lahko bolj posvetijo posameznemu učencu in naj bi tudi omogočali boljšo izobrazbo. Vendar so v ZDA v letu 2001 sprejeli nove standarde, ki naj bi vsem otrokom omogočili enako izobrazbo, saj so s tem postavili določene omejitve, kakšno naj bi bilo znanje v različnih stopnjah šolanja (No child left behind, oktober 2002). V ta namen naj bi se redno preverjalo znanje z zunanjimi merili in ocenjevanjem (neke vrste male mature). Tako lahko vsi spremljajo stanje izobrazbe na določeni šoli ter ga popravljajo. Se pravi, da otroka ni potrebno vpisovati v zasebno šolo, da bi si pridobil boljšo izobrazbo.

Bolj pomembno pri iskanju službe in v življenju pa je, kje dobijo posrednješolsko izobrazbo. Obstajajo pomembne razlike v višini plače, ki jo prejema diplomanti ali magistri različnih šol. Za primer lahko navedem programe MBA, ki se izvajajo na različnih šolah. Med desetimi najboljšimi programi (po oceni Financial Timesa) je povprečna bruto plača po končanem magistrskem študiju na Harvardu znašala v letu 2001 \$174.440, po končanem študiju na London Business School pa \$127.791 (Finance, 23.04.2002).

Tabela 16: Povprečne šolnine za univerzitetne in neuniverzitetne programe na javnih in zasebnih šolah v letih 99/00 in 00/01 v ZDA. Vrednosti veljajo za eno leto rednega dodiplomskega študija v USD.

Leto	Univerzitetni programi	Drugi 4-letni programi
Javne institucije		
1999-2000	3.768,38	3.091,37
2000-2001	3.982,66	3.212,34
Zasebne institucije		
1999-2000	19.307,04	13.361,29
2000-2001	20.143,09	14.280,81

Vir: Več tabel (National Center for Educational Statistics, oktober 2002).

Kot je razvidno iz tabele 16, so osnovni stroški šolanja zelo visoki. Vidna pa je tudi velika razlika med zasebnimi in javnimi institucijami. Če upoštevamo javno univerzo ter šolanje za vsa štiri leta, potem znaša šolnina približno 16.000 USD, pri zasebni šoli pa kar 80.000 USD.

Ker pa je izobrazba gonilo ameriškega gospodarstva, obstaja veliko možnosti financiranja šolanja. Različne šole imajo različne dogovore glede financiranja na zvezni in državni ravni. Ministrstvo za šolstvo (angl. "Department of Education"), omogoča tri skupine pomoči pri

⁷ V ZDA dejansko pravijo K-12, kar pomeni od vrtca (kindergarten) do 12 razreda. Razdelijo pa to obdobje na tri skupine (do 5 razreda, 6-9 in 10-12).

zveznemu financiranju šolanja (angl. "Federal student aid"), ki so dostopne na večini šol (Department of Education, oktober 2002):

- zvezne štipendije (angl. "grants"): Odvisne so od študentovega uspeha, finančnega stanja študenta, stroškov študija itn. Štipendije se dodeljujejo letno. Najvišja štipendija za leto 2002/2003 znaša 4.000 USD.
- študentsko delo (angl. "work-study"): Delo je namenjeno študentom s finančnimi težavami. Ponavadi je to javno delo oziroma delo, ki je povezano s smerjo študija. Največkrat na univerzi ali raznih javnih oz. neprofitnih organizacijah.
- posojila (angl. "loans"): Obstaja več oblik posojil. Državno posojilo za študente z izrednimi finančnimi potrebami znaša maksimalno 4.000 USD, obrestna mera za posojilo pa je 5 %. Po končanem študiju odplačila devet mesecev mirujejo, potem pa začnejo odplačevati posojilo in ga lahko odplačujejo največ 10 let. Ostali študentje pa lahko zaprosijo za študijsko posojilo za družine na zvezni ravni (angl. "Federal Family Education Loan" – FFEL oz. "Direct loan"). Zneski posojila so lahko malo višji, prav tako je višja obrestna mera (vendar ne sme presegati 8,25 %), odplačevanje pa se začne po polletnem mirovanju.

Poleg zveznih (državnih) pomoči pa imajo študentje in njihovi starši na voljo še veliko komercialnih posojil za financiranje šolanja, komercialnih in športnih štipendij itn. Pogoji za pridobitev posojil, višine posojil, obrestne mere, pogoji odplačevanja in morebitne ostale obveznosti pa so si različni.

Tabela 17: Deleži rednih in izrednih študentov, glede na prejeto pomoč v letu 1995/96 ter povprečen znesek pomoči.

	Brez pomoči	S pomočjo					Povprečen prejeti znesek
		Skupaj	Federacijska	Državna	Komercialna	Drugo	
Redni	31,62 %	68,38 %	55,62 %	19,81 %	27,67 %	10,89 %	7.747 USD
Izredni	61,75 %	38,25 %	24,81 %	6,49 %	8,91 %	5,41 %	5.672 USD

Opomba: Seštevek posameznih pomoči presega skupno pomoč, ker so nekateri študentje prejeli več pomoči hkrati. Postavka "drugo" se nanaša na študente, ki so prejeli pomoč in niso navedli kakšno.

Vir: Na podlagi podatkov iz tabele 322 (National Center for Educational Statistics, oktober 2002).

Glede na podatke (tabela 17) 31,62 odstotkov rednih ter 61,75 odstotkov izrednih študentov ni prejelo nobene pomoči. Povprečni znesek pomoči pa v povprečju pokrije neposredne in del posrednih stroškov šolanja na javnih univerzah, medtem ko na zasebnih ne zadostuje niti za neposredne stroške.

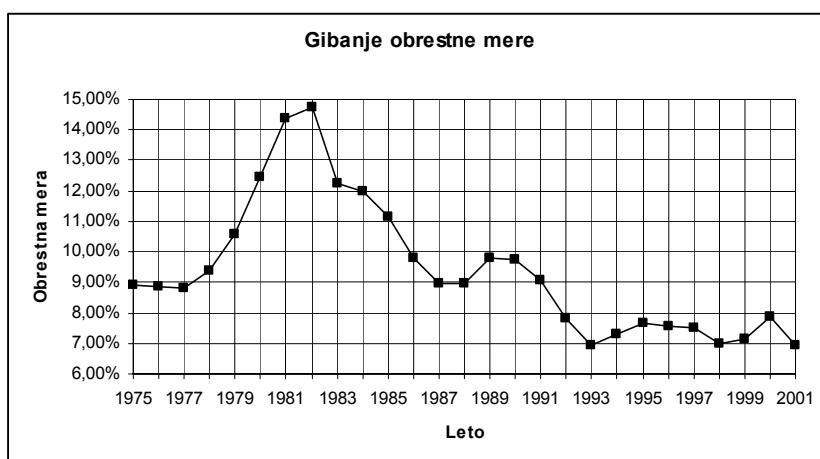

5.6. Nepremičnina

ZDA ima dobro razvit nepremičninski trg, ki ima tudi dolgo zgodovino. Nepremičninski sektor konstantno predstavlja približno 20 % BDP. Več kot polovico tega (12,5 %) pa predstavlja sama gradnja, obnove, nepremičninsko posredništvo in najemniško področje (Alexander et al., 2002, str. 6-7).

V zadnjem obdobju je opazna rast deleža lastniških stanovanj, ki je v letu 2001 dosegel višek, in znaša 67,8 %. Rast je predvsem posledica ugodnih dolgoročnih posojil z zastavo nepremičnine. Povprečna obrestna mera 30-letnega posojila je v letu 2001 znašala 6,94 % in je dosegla minimum v zadnjih 26-ih letih. Hkrati pa je razmerje med posojilom in vrednostjo zastavljene nepremičnine visoko. Prednost posojil je ta, da lahko zastavijo nepremičnino, ki je hkrati predmet nakupa. Pridobljeno posojilo ponavadi predstavlja 80 do 90 % zastavljene nepremičnine. Tako morajo posamezniki sami priskrbeti denar v vrednosti 10 do 20 % nepremičnine.

Slika 2: Gibanje povprečne obrestne mere za nepremičninska posojila (z zastavo nepremičnine) v ZDA

Vir: Alexander et al., 2002, str. 33.

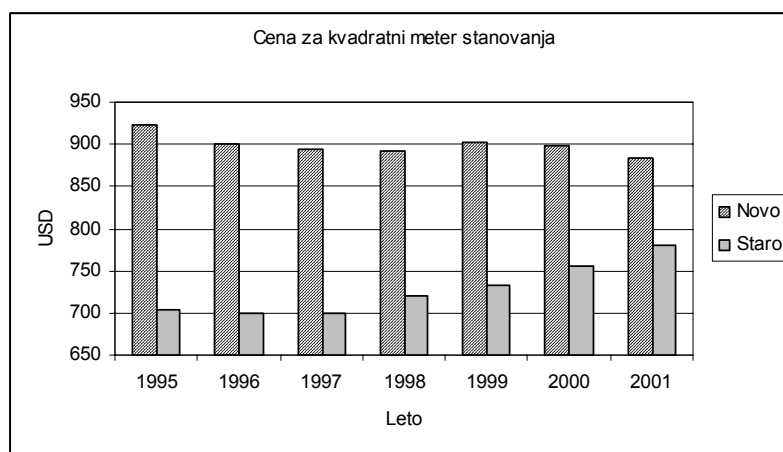
Če upoštevamo še, da so obresti teh posojil obravnavane kot davčna olajšava pri dohodnini, je kredit še cenejši. Povprečni obrok odplačila posojila je v letu 2001 pred davkom znašal 909 USD (angl. "before tax") oz. po davku 821 USD (angl. "after tax"). Če primerjamo to s povprečnim mesečnim dohodkom gospodinjstva, ki je najelo posojilo (znaša 4.447 USD), lahko vidimo, da predstavlja delež odplačila obroka v dohodku 20,43 % (pred davkom) oz. 18,45 % (po davku) (Alexander et al., 2002, str. 32).

Poleg ugodnih posojil so tudi cene stanovanj glede na dohodke nizke. Res je, da je bila v letu 2001 povprečna cena novega stanovanja (hiše) 172.650 USD, vendar je bila povprečna velikost le-tega 196 kvadratnih metrov. Cene stanovanj se zelo razlikujejo glede na okolje (mesto, predmestje) in geografsko lego. Najdražja stanovanja so na obeh obalah, najcenejša

pa v celinskih državah ZDA. Vrednost nepremičnin, ki so v lasti gospodinjstev s povprečnimi dohodki, se giblje med 80.000 in 100.000 USD (Alexander et al., 2002, str. 30-40).

Povprečna bruto najemnina (angl. "gross rent"), ki poleg pogodbene najemnine upošteva stroške ogrevanja in vode, je v letu 2001 znašala 555 USD/mesec za dvosobno stanovanje. V določenih krajih (npr. San Francisco) povprečna najemnina preseže 1.300 USD/mesec. Povprečen mesečni dohodek oseb, ki imajo stanovanje v najemu, je bil v letu 2001 enak 2.202 USD/mesec. To pomeni, da bruto najemnina predstavlja 25,2 odstotka dohodka (Alexander et al., 2002, str. 30-40).

Slika 3: Povprečna cena kvadratnega metra novo zgrajenega in starega stanovanja

Vir: Lastni izračuni na podlagi podatkov (Alexander et al., 2002, str. 30).

Zanimivo je, da povprečna cena kvadratnega metra novega stanovanja pada, hkrati pa raste povprečna cena kvadratnega metra starega stanovanja. Glede na to, da se je v zadnjem letu denar preselil z borze v nepremičnine, bi lahko pričakovali povišanje obeh povprečnih cen v letu 2002. Po podatkih iz Slike 3 je povprečna cena novega stanovanja v obravnavanih letih padla pod 900 USD/m², kar je 207.000 SIT (za tečaj glej Prilogo 4, str. 4), povprečna cena starega stanovanja pa je še nižja.

5.7. Potrebe po varčevanju

V ZDA predpostavljajo, da imajo zaposlene družine dostop do sredstev, iz katerih črpajo v kratkoročnem obdobju pri nepričakovanih težavah (poškodbe, izguba službe, drugi nepričakovani izdatki). Ta sredstva so zavarovanja, različne oblike varčevanj in investicije. (Social Security Agency, september 2002).

Iz povedanega sledi, da morajo v veliki večini v ZDA za zdravstveno in zobozdravstveno varstvo poskrbeti sami. Očitno so tudi v primeru invalidnosti ali brezposelnosti v ZDA pravice majhne in so nekako določene kot spodnji prag, ki je potreben za preživetje. Sami lahko poskrbijo zase preko različnih vrst zavarovanj, delno pa tudi preko varčevanja.

Posledca tega, da država minimalno poskrbi za občasne pretrese posameznikov in družin je, da imajo državljani visoke potrebe po varčevanju za likvidnost. Rezultat v Kennickellovi raziskavi (Kennickell, 1995, str. 10-11) nakazuje, da 41,9 odstotkov prebivalstva varčuje z namenom zagotavljanja likvidnosti, s tem pa je likvidnost tudi na prvem mestu pri varčevanju. Če to varčevanje podrobno razdelimo (glede na podane odgovore), ugotovimo, da 6 odstotkov varčuje za zdravljenje morebitne bolezni oz. medicinske in zobozdravstvene izdatke (angl. "in case of illness; medical/dental expenses"), 1,7 odstotkov za primer brezposelnosti (angl. "in case of unemployment") ter 2,4 odstotka za likvidna sredstva (angl. "liquidity/to have cash available/on hand"). Kar 33,4 odstotke vprašanih pa varčuje za nepričakovane izdatke, "deževne dni", varnost, finančno neodvisnost (angl. "emergencies/rainy days/unexpected needs/security/independence"), kar pokriva tudi ostala že navedena področja.

Tudi javna pokojnina, ki jo prejmejo upokojenci, je nizka, ker predstavlja socialno pokojnino. Zato večina državljanov ZDA varčuje v drugem "pokojninskem" stebru. Kljub drugemu stebru pa jih 25,1 odstotek še dodatno varčuje in vlaga (tretji steber) z namenom imeti boljše pokojnino (Kennickell, 1995, str. 11).

V ZDA je smiselno, da že ob rojstvu otroka razmišljajo o njegovem šolanju ter ugotovijo, kakšne so možnosti za prejemanje pomoči in koliko bodo morali sami prispevati. Udeleženec anketirane skupine (Kennickell, 1996, str. 8) je dejal, da je načrtoval znesek, ki ga potrebuje za hčerkino šolanje, vendar ga je bilo na koncu premalo. Izobraževanje je eden izmed najpomembnejših razlogov za varčevanje v ZDA. Po raziskavi sodeč 14,4 odstotkov Američanov namensko varčuje za izobrazbo (Kennickell, 1995, str. 10).

Če upoštevam, da so cene kvadratnega metra nizke ter posojila ugodna, lahko rečem, da v ZDA nimajo potrebe po varčevanju za nakup lastnega stanovanja. Kennickell v svoji raziskavi ugotavlja, da 5,6 % Američanov varčuje za lastno stanovanje. Res je, da ponavadi ne financirajo celotnega nakupa s posojilom. Banke za odobritev posojila poleg zastave nepremičnine zahtevajo nek polog. Odstotki se razlikujejo, vendar v povprečju posamezniki najamejo posojilo, ki zadostuje za tri četrtine vrednosti nepremičnine, eno četrtino pa poravnajo sami. Če upoštevam povprečno ceno novega stanovanja v letu 2001, potem naj bi imeli privarčevanih v povprečju okoli 40.000 USD.

6. Primerjava Slovenija in ZDA

Povprečni letni bruto dohodek (v nadaljevanju BD) osebe v ZDA je enak 32.154 USD, kar zneso 7.400.645 SIT. Od tega se letno nameni 7,65 % za socialne prispevke in 15,62 % BD za dohodnino (zvezni davki), če ne upoštevam davčnih olajšav. Tako ostane 5.678.109 SIT neto dohodka (v nadaljevanju ND), kar znaša 76,72 % BD. Dejansko so celotni davki v BD za okoli 2 do 12 % višji, ker imajo lahko posamezne države in posamezna mesta še svoje davke. V Sloveniji je povprečni letni BD enak 2.574.732 SIT. Za prispevke se nameni 22,1 % za dohodnino pa 18,32 % BD. Ostane 1.533.979 SIT ND, oz. 59,58 % BD. Obremenjenost povprečnih BD s prispevki in davki je v Sloveniji večja kot v ZDA (glej Prilogo 5, str.5).

V primeru zdravstvenih težav so stroški zdravljenja v Sloveniji v večini kriti in posamezniku za to ni potrebno varčevati. Pri daljših zdravljenjih pa je posameznik upravičen tudi do nadomestila plač s strani zdravstvenega zavarovanja. V ZDA pa brez zasebnega zavarovanja praktično ni nobenega kritja zdravstvenih stroškov, hkrati pa posameznik nima pravice do nadomestila. V primeru zdravstvenih težav vse breme pade na posameznika. Tudi zobozdravstvene storitve so v Sloveniji vključene v javno oskrbo, medtem ko so v ZDA v celoti zasebno financirane.

Tudi v primeru invalidnosti so morebitni zdravstveni stroški v Sloveniji večinoma kriti (v celoti, če je invalidnost več kot 70%). V ZDA pa mora posameznik prejemati invalidna nadomestila (SSDI) vsaj dve leti, da je upravičen do Medicarea, oz. mora prejemati socialne dodatke (SSI), da je lahko upravičen do Medicaida. Obe zdravstveni oskrbi sta minimalni.

Razlika med državama se zmanjša v primeru izplačevanja invalidnine (ob nastanku hujše oblike invalidnosti), vendar je še v korist Slovenije. V ZDA se nadomestilo prejema le, če je dolgotrajna nezmožnost opravljanja dela. V primeru povprečnega dohodka znaša letno nadomestilo dobrih 50 % predhodnega letnega neto dohodka. V Sloveniji se nadomestilo lahko prejema tudi pri kratkoročnih nezmožnostih, odstotek pa odvisen od pokojninsko invalidskega sistema, v katerem je posameznik. V primeru reformiranega obstoječega sistema bi posameznik s povprečnim dohodkom prejel 72,5 % predhodnjega ND, v primeru trostebernega sistema pa 58 %. Novi sistem v Sloveniji se po višini pravic približuje sistemu ZDA (glej Prilogo 5, str.5).

Pri nastanku brezposelnosti je v obeh primerih pomoč kratkotrajna. V Sloveniji je doba prejemanja pomoči odvisna od delovne dobe in starosti. V ZDA pa je omejena na 6 mesecev. Državljan ZDA prejme v povprečju mesečno 50 % svojega predhodnega dohodka. Skupni letni znesek, ki ga prejme, predstavlja 25,6 % predhodnjega letnega ND. Znesek, ki ga letno prejme slovenski državljan, predstavlja 35,33 % predhodnjega letnega ND (glej Prilogo 5, str.5). V obeh državah se od nadomestila plačuje prispevke in dohodnino.

Tabela 18: Javna pomoč po posameznih področjih v Sloveniji in ZDA

Področje	Slovenija	ZDA
Zdravstvo	<ul style="list-style-type: none"> - Dobra oskrba z javnim financiranjem. - Vključena zdravstvena in zobozdravstvena oskrba. - Nadomestila plač pri daljših zdravljenjih. 	<ul style="list-style-type: none"> - Zasebno financiranje (javna oskrba le za ostarele in socialno ogrožene). - Zobozdravstvo v celoti zasebno financirano. - Ni nadomestil plač pri daljših zdravljenjih.
Invalidnost	<ul style="list-style-type: none"> - Dobra zdravstvena oskrba. - Nadomestila v primeru delovne nezmožnosti. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pri dolgoročnih nezmožnostih minimalna zdravstvena oskrba. - Majhna denarna pomoč v primeru dolgoročne delovne nezmožnosti (pri kratkoročnih nezmožnostih ni pomoči).
Brezposelnost	<ul style="list-style-type: none"> - Čas prejemanja pomoči odvisen od delovne dobe in starosti (3-24 mesecev). - Višina 70 % predhodnje plače (prve tri mesece), naslednje mesece 60 %. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kratkotrajna pomoč (6 mesecev), odvisna od preteklega dela. - 50 % predhodnje plače (navzgor in navzdol omejena).
Pokojnina	<ul style="list-style-type: none"> - Starost 63 (M) in 61 (Ž). - Višina v reformiranem sistemu okoli 70 % predhodnjega dohodka, v trostebernem okoli 58 %. - Spodbujanje daljšega dela z "bonus" in "malus". - Omejena navzgor in navzdol. 	<ul style="list-style-type: none"> - Polna starost 67 let. - Socialna pokojnina v povprečju znaša 40 % predhodnjega dohodka (zaradi načina računanja velike razlike, v prid nizkih dohodkov). - Spodbujanje daljšega dela z "bonus" in "malus". - Omejena navzgor.
Izobrazba	<ul style="list-style-type: none"> - Pretežno javno financirano šolstvo, odvisno od posameznikovih preteklih uspehov. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pretežno zasebno financirano, vendar veliko možnosti pridobivanja pomoči (odvisnih od socialnega statusa in preteklih dosežkov).

Področje	Slovenija	ZDA
Nepremičnine	<ul style="list-style-type: none"> - Relativno visoke cene. - Financiranje: <ul style="list-style-type: none"> o doba odplačevanja kredita 15 let, o nominalne obrestne mere med 12 in 13 %, o posojilo v višini 50 % vrednosti zastavljene nepremičnine. - Najemniški sektor majhen (88 % lastniških stanovanj): <ul style="list-style-type: none"> o tržna najemnina predstavlja 21 % povprečnega dohodka, s stroški vode, ogrevanja in elektrike pa 33 %. 	<ul style="list-style-type: none"> - Relativno nizke cene. - Financiranje: <ul style="list-style-type: none"> o doba odplačevanja kredita 30 let, o nominalne obrestne mere okoli 7 %, o posojilo v višini 90 % vrednosti zastavljene nepremičnine. - Najemniški sektor dobro razvit (68 % lastniških stanovanj): <ul style="list-style-type: none"> o tržna najemnina predstavlja 22 % povprečnega dohodka, s stroški vode, ogrevanja in elektrike pa 25 %.

Vir: Lastna zasnova.

Pokojninski sistem je za zavarovance boljši v Sloveniji. Polna starost je enaka 63 let (moški) ali 61 let (ženska), medtem ko je v ZDA za oba polna starost 67 let. Ne glede na to, da se v Sloveniji posameznik prej upokoji ter se posledično v povprečju dalj časa prejema pokojnino, je tudi delež prejete pokojnine v predhodnjem neto dohodku višji.

Velika razlika je samo v primeru reformiranega obstoječega sistema, kjer pokojnina ob polni starosti in delovni dobi predstavlja 72,5 % predhodnjega letnega dohodka. V primeru trostebernega sistema pa delež pade na 58 %, kar pa se počasi približuje ZDA. V obeh državah so na slabšem osebe z visokimi dohodki zaradi navzgor omejenih javnih pokojnin, osebe z nizkimi dohodki pa so na boljšem v Sloveniji, kjer je višina pokojnine omejena tudi navzdol.

Če upoštevam ameriške finančne svetovalce, ki pravijo, da posamezniki po upokojitvi potrebujejo 70 % predhodnjega ND (Social Security Agency, september 2002), je potrebno v trostebrnem sistemu s pomočjo drugega in tretjega stebra za pokojnino zagotoviti rento v višini 10 do 15 odstotkov ND.

Neposrednega stroška izobraževanja na univerzi v primeru rednega študija v Sloveniji ni (razen vpisnine, ki znaša nekaj tisoč tolarjev). To pa ne velja za ZDA, kjer se šole financirajo predvsem z zasebnimi sredstvi. To pomeni, da so v ZDA veliko večje potrebe po varčevanju za univerzitetno šolanje, ki pa še dodatno narastejo, če želi oseba svojega otroka šolati na priznanih univerzah. V ZDA znaša neposreden strošek študija za eno leto v povprečju 7.371 USD, kar predstavlja 30 % povprečnega letnega ND.

Kar se tiče nepremičnin pa so na boljšem ZDA. Poleg nižjih cen nepremičnin so nižje tudi obrestne mere nepremičninskih kreditov. Prednost kreditov v ZDA pa je tudi doba odplačevanja, ki znaša v povprečju 30 let (v Sloveniji 15 let). Občutna je razlika pri zavarovanju kreditov s pomočjo hipoteke. V ZDA se lahko na podlagi zastavljene nepremičnine v povprečju zavaruje kredit v višini 90 % vrednosti zastavljene nepremičnine. V Sloveniji je ta odstotek v povprečju enak 50 %.

Kvadratni meter novogradnje v ZDA v povprečju stane 880 USD, kar je enako 3,6 % povprečnega ND. V ZDA povprečni letni ND predstavlja dobrih 28 kvadratnih metrov nepremičnine, medtem ko v Sloveniji povprečni letni ND predstavlja slabih 6 kvadratnih metrov. Cena kvadratnega metra v Sloveniji znaša kar 17,7 % povprečnega letnega ND (glej Prilogo 5, str.5).

7. Sklep

V posameznikovem življenju je varčevanje pomembno bodisi z vidika zagotavljanja finančne varnosti bodisi z vidika ustvarjanja premoženja ali doseganja določenih (osebnih) ciljev. Ljudje se med seboj razlikujejo glede na starost, zakonski stan, dohodke, že ustvarjeno premoženje in seveda odnos do tveganja. Skupne pa so jim določene potrebe. Te so: potreba po varnosti, nepremičnini, izobraževanju in pokojnini. Države se zavedajo pomembnosti teh potreb, zato poskušajo na različne načine vplivati na njihovo zadovoljevanje.

Za posameznika je pomembno, kako je v njegovi državi urejeno zdravstveno, socialno in pokojninsko varstvo, kdaj je upravičen do državnih pomoči in kakšna je višina le-teh. Pomembno pa je tudi ali je izobraževanje javno ali zasebno financirano. V pričujočem delu sem preveril, kako je poskrbljeno za zdravstvo, brezposelnost, invalidnost in pokojnino s strani države v Sloveniji in ZDA. Hkrati sem preveril stroške in ureditev izobraževanja ter trg nepremičnin.

V Sloveniji so se pogoji za pridobivanje pravic iz osnovnega socialnega varstva zaostri, te pravice pa zmanjšale. V prihodnosti se bodo pogoji še zaostrovali, pravice pa še zmanjševale. Vendar so zaenkrat državljani relativno dobro socialno zaščiteni s strani države.

V Sloveniji za osnovno varstvo poskrbi država. Javno krite zdravstvene storitve, ki so nujne, so na voljo vsem državljanom Slovenije. Nadomestila so na voljo pri daljših zdravljenjih, invalidom, brezposelnim in osebam, ki so socialno ogrožene. Pokojnina je v spremenjenem (reformiranem) obstoječem in trostebernem sistemu namenjena zagotavljanju osnovne socialne varnosti. Poleg javno financiranega izobraževanja poskuša država še z dodatnimi ugodnostmi zagotoviti vsem primerno izobrazbo, socialno ogroženim pa so na voljo tudi neposredne pomoči. Do pomoči pri izobraževanju so upravičeni tudi invalidi in brezposelni. Če želi posameznik v Sloveniji uresničiti nadstandardne želje se mora zato nadstandardno zavarovati ali varčevati. Pomembno pa je varčevanje za nepremičnino, kar je predvsem posledica visokih cen le-teh.

V ZDA so višine pravic relativno majhne, pogoji za pridobivanje le-teh pa strogi. Ker ZDA temeljijo na posameznikovi sposobnosti in samopobudi, so tudi prispevki in davki iz dohodka nižji, kar nakazuje, da naj posameznik z večjim preostankom dohodka v večji meri poskrbi zase. Socialna varnost s strani države predstavlja spodnjo mejo, ki je nujno potrebna za preživetje.

Zdravstveni sistem v ZDA, ki temelji na zasebnem financiranju, ne omogoča primerne zdravstvene varstva, saj je 40 milijonov Američanov brez kakršnekoli zdravstvene oskrbe. Javno financirane zdravstvene storitve so na voljo le ostarelim in "trajnim" invalidom. Tudi nadomestil pri daljših zdravljenjih ni. Nadomestila za invalidnost so na voljo le "trajnim" invalidom, ki nimajo drugega premoženja in dohodkov. V posrednješolskem izobraževanju prevladuje zasebno financiranje. Javne pokojnine predstavljajo spodnjo mejo socialne varnosti. Zanimivost ZDA je, da lahko za določene pravice (pokojnina, invalidnina) zaprosi tudi tisti, ki ni bil nikoli zaposlen. Pravice se mu odmerijo glede na njegovega zaposlenega zakonca.

V Sloveniji so glede na ZDA manjše potrebe po dolgoročnem varčevanju za socialno varnost. Razlika je očitna predvsem v zdravstvu in šolstvu. Tudi za ostalo socialno varnost je v Sloveniji bolje poskrbljeno. Glede na večjo obremenjenost bruto dohodkov s prispevki in davki je to tudi pričakovano. Prednost ZDA je pri varčevanju za nepremičnino – cene so nižje, hkrati pa obstajajo tudi bolj ugodni posojilni pogoji.

Delež varčevanja v BDP je v ZDA manjši kot v Sloveniji, kljub večjim potrebam po varčevanju. Odgovor bi se lahko nahajal v potrošnji. V Sloveniji znaša delež zasebne potrošnje v BDP okoli 50 %, v ZDA pa okoli 70 %. Tako visoka potrošnja je med drugim tudi posledica stroškov zdravstvene oskrbe (zasebna potrošnja za zdravstvo predstavlja 12 % BDP). Drugi razlog pa bi lahko bil v ponudbi raznih ugodnih posojil za izobraževanje, nepremičninskih posojil, katera zopet povečujejo potrošnjo in zmanjšujejo možnosti in potrebe po varčevanju. Varčevanje za pokojnino pa je zelo dolgoročno (okoli 40 let), kar pomeni, da se lahko temu varčevanju namenijo majhni deleži dohodkov.

V Sloveniji je nagnjenost k varčevanju visoka predvsem zaradi dveh dejavnikov. Prvi je psihološki in je posledica negotovosti, ki jo je povzročil prejšnji sistem. Drugi razlog pa je varčevanje za nepremičnino, ki zahteva veliko finančnih sredstev.

LITERATURA

1. Alexander Barbara et al.: The state of the nation's housing 2002. Cambridge: Harvard University, The Joint Center for Housing Studies, 2002. 46 str, 14 tbl. [URL: <http://www.jchs.harvard.edu/publications/markets/Son2002.pdf>].
2. Balkovec Janez: Skrb za osebno premoženje. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 2000. 260 str.
3. Berk Aleš, Lončarski Igor, Zajc Peter: Gradivo za poslovne finance. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001. 296 str.
4. Černoga Meta: Šolnina visoka, dijaki zadovoljni s poukom. Dnevnik, Ljubljana, 52(2002), 264, str. 12.
5. Čok Mitja, Prevolnik Valentina, Stanovnik Tine: Javne finance v Sloveniji. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 73 str.
6. Disney Richard: Can we afford to grow older? : a perspective on the economics of aging. Cambridge, London: MIT Press, 1998. 344 str.
7. Gourgues Harold W., Homrich David E.: Total financial planing: a guide for financial advisers and serious investors. New York: New York Institute of Finance, 1988. 592 str.
8. Groznik Peter: Kaj so osebne finance? Moje finance, Ljubljana, 1(2001), 1, str. 9-20.
9. Kennickell Arthur B., Starr-McCluer Martha, Sunden Annika E.: Saving and financial planning: Some findings from a focus group. Washington: Federal Reserve Board, 1996. 14 str. [URL: <http://www.federalreserve.gov/pubs/feds/1996/199601/199601pap.pdf>], Januar 1996.
10. Kennickell Arthur B.: Saving and permanent income: Evidence from the 1992 SCF. Washington: Federal Reserve Board, 1995. 19 str. [URL: <http://www.federalreserve.gov/pubs/oss/oss2/papers/saving.abk.scf92.pdf>], November 1995.
11. Kleindinst Robert, Simoneti Marko: Razvoj trga kapitala v Sloveniji: Varčevalne navade in mnenja gospodinjstev – 1999. Ljubljana: Central&Eastern European Privatization Network, 1999. 100 str.
12. Kleindinst Robert: Varčevanje v domačih in tujih delnicah: najboljša pot za doseganje dolgoročnih finančnih ciljev. Ljubljana: GV Založba, 2001. 542 str.
13. Kotler Philip: Marketing management - trženjsko upravljanje: analiza, načrtovanje, izvajanje in nadzor. Ljubljana: Slovenska knjiga, 1998. 832 str.

14. Kunej Irena: Stanovanjske nepremičnine kot predmet najema in nakupa pri nas in v nekaterih državah Evropske unije. Diplomsko delo Visoke poslovne šole. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001. 37 str.
15. Kuplenk Andrej, Murko Jožef: Nepremičninski trg. *Moje finance*, Ljubljana, 1(2001), 1, str. 35-47.
16. Lang Lary R., Gillespie Thomas H.: *Strategy for personal finance*. New York: McGraw-Hill, 1984. 724 str.
17. McRae Thomas W.: *Managing Your Own Finances*. London: International Thompson Business Press, 1997. 404 str.
18. Melihen David: Pokojninska reforma v sloveniji in njen vpliv na trg kapitala. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001. 47 str.
19. Pensilvanski Wharton spet na vrhu. *Finance*, Ljubljana (2002), 23.04.2002 [URL: <http://www.finance-on.net>]
20. Pongrac Petra: Visokošolsko izobraževanje in izredni študij v Ljubljanski regiji. Diplomsko delo Visoke poslovne šole. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000. 32 str.
21. Stanovnik Tine: *Javne finance*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1998. 194 str.
22. Stanovnik Tine: Socialna država – naša sveta krava! *Finance*, Ljubljana, 15.04.2002, str. 5.

VIRI

1. Abanka. [URL: <http://www.abanka.si/slo/>], november 2002.
2. Banka Slovenije. [URL: http://www.bsi.si/html/financni_podatki/dnevni/tecajna_lista.asp], 7. 11. 2002.
3. Bela knjiga o reformi pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 1997. 253 str.
4. Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 1995. 343 str.
5. Bureau of Labor Statistics. [URL: <http://www.bls.gov>], oktober 2002.
6. Concordia University: John Molson School of Business. [URL: <http://www.johnmolson.concordia.ca/programs/graduate/diasa/dia/prospective/tuition.html>], november 2002.

7. Congress on the internet. [URL: <http://thomas.loc.gov>], september 2002.
8. Department of education. [URL: <http://www.ed.gov>], oktober 2002.
9. Department of labour. [URL: <http://www.dol.gov>], oktober 2002.
10. Gorenjska banka. [URL: <http://www.gbkr.si/>], november 2002.
11. Individual income tax rates 2002. [URL: http://www.taxadmin.org/fta/rate/ind_inc.html], december 2002.
12. Medicare. [URL: <http://www.medicare.gov>], september 2002.
13. National Center for Education Statistics. [URL: http://nces.ed.gov/pubs2002/digest2001/list_tables.asp], oktober 2002.
14. No child left behind. [URL: www.nochildleftbehind.gov], oktober 2002.
15. Nova Kreditna Banka Maribor. [URL: <http://www.nkbm.si/html/index.html>], november 2002.
16. Nova Ljubljanska banka. [URL: <http://www.nlb.si>], november 2002.
17. SKB banka. [URL: <http://www.skb.si/>], november 2002.
18. Slovenske nepremičnine. [URL: www.slonep.net], september 2002.
19. Social Security Agency. [URL: <http://www.ssa.gov>], september 2002.
20. Stanovanjski sklad Republike Slovenije. [URL: <http://www.stanovanjskisklad-rs.si>], oktober 2002.
21. Statistične informacije, št. 254: 8 Življenjska raven, št. 6. Zavod RS za statistiko, 2001.
22. Statistični urad Republike Slovenije. [URL: <http://www.sigov.si/zrs/>], september 2002.
23. Unemployment insurance. [URL: <http://workforcesecurity.doleta.gov/unemploy/uifactsheet.asp>], oktober 2002.
24. University of Groningen: International Economics & Business. [URL: http://www.eco.rug.nl/aspirant_studenten/ie_en_b/ie_en_b_en.shtml#top], november 2002.
25. University of New South Wales International: Commerce & Economics. [URL: <http://www.international.unsw.edu.au/prospective/UndergdFees/FCE.shtml>], november 2002.

26. Univerza v Ljubljani: Ekonomska fakulteta. [URL: http://www.ef.uni-lj.si/student-net/vpis/dokumenti/info_o_ceni_priloga_prijave.doc.], november 2002.
27. Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91, 42/97, 66/2000).
28. Zakon o gimnaziji (Uradni list RS, št. 12/96, 59/2001).
29. Zakon o osnovni šoli (Uradni list RS, št. 12/96, 33/97, 59/2001).
30. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 106/99, 72/2000, 124/2000, 109/2001).
31. Zakon o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 54/92, 41/99, 26/2001).
32. Zakon o visokem šolstvu (Uradni list RS, št. 67/93, 99/99, 64/2001).
33. Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Uradni list RS, št. 5/91, 12/92, 71/93, 2/94, 38/94, 69/98, 67/2002).
34. Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Uradni list RS, št. 9/92, 13/93, 9/96, 29/98, 6/99, 99/2001, 60/2002).
35. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. [URL: <http://www.zpiz.si>], 10. 09. 2002.

PRILOGE

Priloga 1: Obvezni prispevki v Sloveniji in ZDA

Tabela 1: Višina prispevkov v Sloveniji in ZDA v odstotkih bruto plače

Delojemalčevi prispevki za socialno varnost	Slovenija	ZDA
Pokojninska in invalidska varnost	15,50%	6,20%*
Zdravstveno zavarovanje	6,36%	1,45%
Porodniški dopust	0,10%	
Zaposlovanje	0,14%	
Skupaj	22,10%	7,65%
Delodajalčevi prispevki za socialno varnost	Slovenija	ZDA
Pokojninska in invalidska varnost	8,85%	6,20%*
Zdravstveno zavarovanje	6,89%	1,45%
Porodniški dopust	0,10%	
Zaposlovanje	0,06%	
Skupaj	15,90%	7,65%
Celotni prispevki glede na bruto plačo	38,00%	15,30%

*Odstotkovno se obračunava do plače 84.900 USD (l. 2002), naprej je fiksno
Vir: Čok Mitja, 1999 in Social Security Agency, september 2002.

Priloga 2: Dohodninski razredi v Sloveniji in ZDA

Tabela 2: Dohodninski razredi in višina davkov v ZDA (v USD), za leto 2001

Poročeni pišejo skupno poročilo za dohodnino oz. vdovec/vdova				
Osnova		Davek		
nad	do			
	40.000		15%	
40.000	80.000	6.000	+25% nad	40.000
80.000		16.000	+30% nad	80.000
Neporočeni, ki še koga preživljajo razen vdovec/vdova				
Osnova		Davek		
nad	do			
	35.000		15%	
35.000	70.000	5.250	+25% nad	35.000
70.000		14.000	+30% nad	70.000
Samski				
Osnova		Davek		
nad	do			
	24.000		15%	
24.000	48.000	3.600	+25% nad	24.000
48.000		9.600	+30% nad	48.000
Poročeni posamezniki, ki pišejo vsak svoje poročilo				
Osnova		Davek		
nad	do			
	20.000		15%	
20.000	40.000	3.000	+25% nad	20.000
40.000		8.000	+30% nad	40.000

Vir: Simplified USA Tax Act of 2001 (Congress on the internet, september 2002).

Tabela 3: Dohodninski razredi in višina davkov v Sloveniji (v SIT), za leto 2001

Osnova		Davek		
nad	do			
	1.279.236		17%	
1.279.236	2.558.470	217.469	+ 35% nad	1.279.236
2.558.470	3.837.708	665.201	+ 37% nad	2.558.470
3.837.708	5.116.942	1.138.520	+ 40% nad	3.837.708
5.116.942	7.675.412	1.650.215	+ 45% nad	5.116.942
7.675.412		2.801.526	+ 50% nad	7.675.412

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, september 2002.

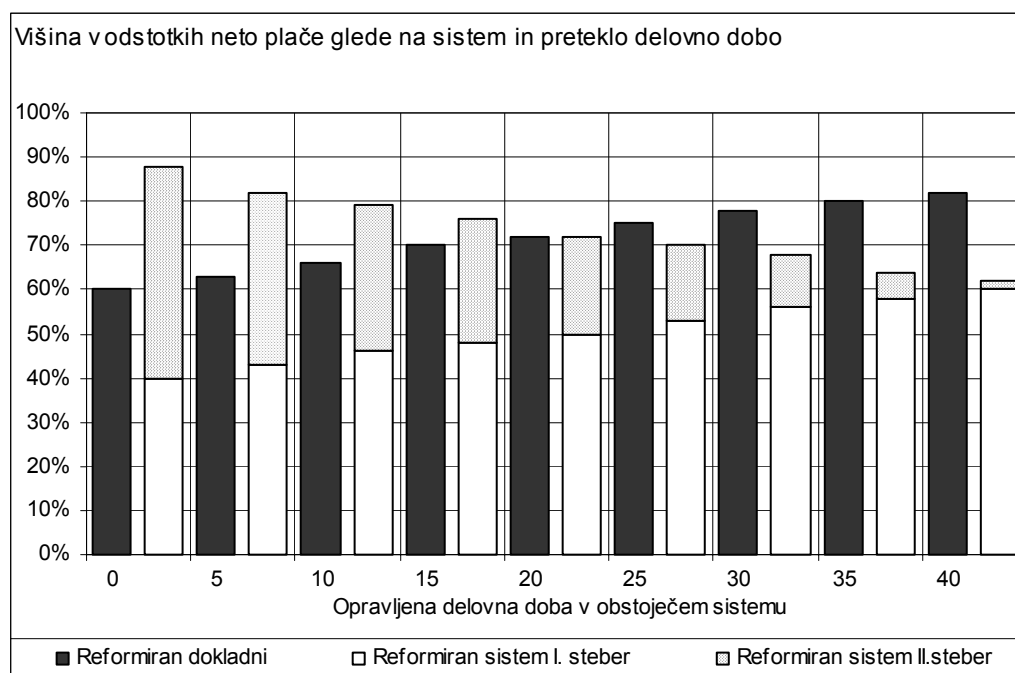
Priloga 3: Tristebni sistem

Tabela 4: Sistem treh stebrov pokojninskega zavarovanja po predlogu Svetovne banke

	Obvezni javni dokladni steber	Obvezni zasebni naložbeni steber	Prostovoljni zasebni naložbeni steber
Cilji	Prerazporejanje in zavarovanje	Varčevanje in zavarovanje	Varčevanje in zavarovanje
Oblika	Minimalna pokojnina	Osební pokojninski računi in podjetniško zavarovanje	Osební pokojninski računi in podjetniško zavarovanje
Financiranja	Prispevki in davki	Naložbeni način financiranja	Naložbeni način financiranja

Vir: Melihén, 2001, str. 15.

Slika 1: Višina prejemkov posameznika v reformiranem dokladnem in večstebnem sistemu*

*Za drugi steber se predvideva prispevek v višini 6 % bruto plače ter 2-odstotni realni donos na vplačana sredstva

Vir: Bela knjiga, 1997, str. 222.

Priloga 4: Devizni tečaj

Tabela 5: Srednji tečaj BS na dan 7. 11. 2002

Valuta	Srednji tečaj v SIT
EUR	229,1498
USD	230,1625
CAD	147,7052
AUD	129,0113

Vir: Banka Slovenije, 7. 11. 2002.

Priloga 5: Primerjava oseb

Tabela 6: Primerjava oseb, starosti 35 let, z 10-imi leti delovne dobe in povprečno plačo.

	ZDA		SLO	
	SIT	Delež bruto dohodka	SIT	Delež bruto dohodka
1 Bruto dohodek	7.400.645	100,00%	2.574.732	100,00%
2 Prispevki	566.200	7,65 %	569.016	22,10 %
3 Davek na dohodek	*1.156.336	*15,62 %	471.737	18,32 %
4 Neto dohodek	5.678.109	*76,72 %	1.533.979	59,58 %

Javne pomoči in kritja				
	Delež neto dohodka		Delež neto dohodka	
5 Zdravstveno varstvo	Ni kritja		Večina krita	
6 Brezposelnost	1.452.325	25,58 %	542.014	35,33 %
7 Invalidnost (trosteberni)	2.894.524	50,98 %	889.708	58,00 %
8 Pokojnina (trosteberni)	3.295.006	58,03 %	889.708	58,00 %
9 Invalidnost (reformiran obstoječ)	-	-	1.112.135	72,50 %
10 Pokojnina (reformiran obstoječ)	-	-	1.112.135	72,50 %

Cene				
11 Izobraževanje (univerza)	1.696.528	29,88 %	Zastonj	-
12 Nepremičnina (kvadratni meter)	202.543	3,57 %	270.935	17,66 %

- Vse vrednosti predstavljajo letno raven, razen cena kv. metra nepremičnine.
- Bruto zneski predstavljajo povprečje za 2001 (Vir: Department of Labour in SURS).
- Za tečaj USD/SIT glej Prilogo 4, str. 4.
- Za prispevke glej Prilogo 1, str. 1, pri davkih ne upoštevam morebitnih olajšav (davčni razredi – glej Prilogi 2 in 3, str. 2).
- *Samo zvezni davki. Večina držav ima še državne davke in mestne davke. Tako so lahko skupni davki posameznika višji za 2 - 12 % (Vir: Individual income tax rates 2002, januar 2003).
- Za invalidnost pod točko 6 se šteje hujšo obliko invalidnosti, ki je posledica dela.
- Pomoč za brezposelnost v obeh primerih traja 6 mesecev (ZDA – maksimalna doba, SLO – maksimalna doba za do 15 let dela).
- Pokojnina je izračunana pri polni pokojninski dobi in starosti.
- Točki 7 in 8 za ZDA sta izračunani na domači strani Social security agency.
- Strošek enega leta izobraževanja predstavlja povprečno vrednost neposrednega stroška rednega študija na javnih in zasebnih univerzah (Vir: National Center for Education Statistics, oktober 2002).
- Ceni nepremičnin predstavljata povprečno ceno kvadratnega metra novogradnje v letu 2000 (Vir: Alexander, 2002 in Slovenske nepremičnine, september 2002).

Vir: Lastni izračuni.

Priloga 6: Slovar tujih izrazov

A

after tax - po obračunu davkov

AIME - glej Average Indexed Monthly Earnings

Average Indexed Monthly Earnings - povprečni indeksirani mesečni dohodek

B

before tax - pred obračunom davkov

bend point - prelomna točka

D

dental expenses - zobozdravstveni izdatki

Department of Education - Ministrstvo za šolstvo

Direct loan glej Federal Family Education Loan

F

Federal - federacijski (zvezni)

Federal Family Education Loan - družinsko posojilo za študij na zvezni ravni

federal student aid - zvezne pomoči za financiranje šolanja

FFEL - glej Federal Family Education Loan

financial independence - finančna neodvisnost

G

grant – štipendija na zvezni ravni

H

Hospital Insurance - bolnišnično zavarovanje (krije stroške bolnišničnega bivanja)

I

Individual Retirement Account - osebni pokojninski račun

IRA - glej Individual Retirement Account

liquidity - likvidnost

loan - posojilo

M

Maksimum Family Benefits - najvišje skupne družinske pravice

Medicaid - zdravstvena oskrba za revne in invalidne

medical expenses - medicinski (zdravstveni) izdatki

Medical Insurance - zdravniško zavarovanje (krije stroške zdravnikov)

Medicare - zdravstvena oskrba za ostarele in invalidne

MFB - glej Maksimum Family Benefits

O

occupational plan - sistem poklicnega pokojninskega zavarovanja

P

personal savings plan - sistem osebnih pokojninskih računov

PIA - glej Primary Insurance Amount

Primary Insurance Amount - osnovna mesečna pokojnina (zavarovalna premija)

R

risk averse investors - tveganju nenaklonjeni vlagatelji

risk lovers - ljubitelji tveganja

risk neutral investors - nevtralni vlagatelji (ne dajo pomena tveganju)

S

security - varnost

self employment assistance - pomoč za samozaposlovanje

Social Security Agency - agencija za socialno zaščito

Social Security Disability Insurance - socialno zavarovanje invalidnosti

SSA - glej Social security agency

SSDI - glej Social Security Disability Insurance

SSI - glej Supplemental Security Income

State - država

State Hospital - državna bolnica

Supplemental Security Income - dopolnilen varnostni dohodek za socialno ogrožene

T

three-legged stool - pokojninski sistem treh stebrov

U

unemployment - brezposelnost

W

work-study - študentsko delo